

הישיבה המאה-ותשעים-ושש של הכנסת הראשונה

יום שלישי, י"ט כסלו תשי"א (28 נובמבר 1950)

ירושלים, בנין הכנסת, שעה 16.10

א. חוק שעות העבודה והמנוחה, תשי"א-1950;

חוק איסור אפיית לילה, תשי"א-1950 (המשך הדיון)

שלנו, במלאכת ההכנה הגדולה לקראת כיבושי הקולוניאליזם הציוני, לקראת הקמת מדינה, לקראת הקמת העצמאות שלנו?

לכן מצויים אזרחים עובדים, פועלים וחלוצים במדינה הזאת, לא לסמוך על ההצהרות הללו, ולדעת שבלי הסתדרות עובדים גדולה במדינה, בלי מפלגת פועלים גדולה, בלי מדינה שבראשה עומדים סוציאליסטים ואנשי קידמה ואלי מנטים פרוגרסיביים — אין סיכוי ואין תוחלת לחוק הזה לסעיפיו. לשוא דיבר בא"כוח סיעת "חרות" — בסיבוב הראשון של ההיכרות — על החוק הזה שאין הוא חוק סוציאליסטי; הוא התפרץ לתוך דלת פתוחה; איש לא אמר שהחוק הזה הוא חוק סוציאליסטי; נכון הוא שבמדינות דמוקרטיות רבות קיבלו אותו. זהו חוק לאומי לפי מהותו, המעצב את דמותו של העם העובד; מגמתו ועיקר כוונתו בעצם — להפוך איש עובד, עולה עובד, לעם עובד. זהו חוק לאומי, בדיוק כמו שכל פעולת תנועת העבודה בארץ הזאת, כל ערכה, כל חיוניותה, כל כיבושיה, כל ערכה בשטח הציונות המתגשמת, הם נוסף על ערכם הסוציאליסטי הפועל גם בעלי ערך לאומי, ציוני וקולוניאלי ציוני עמוק, ומשום שלא הבינו את התכונה הזאת והתגברתם לה, אתם הרימותם את דגל המלחמה נגד תנועת העבודה.

והזכירה חברת הכנסת דבורה נצר, שהיה משום סמל בכך שהכנסת של מדינת ישראל עומדת עכשיו לדון, לקבל ולאשר חוק קונסטיטוציוני ראשון מתוקי העבודה, באותו פרק זמן — דוקא כשתנועת העבודה בארץ חוגגת שלושים שנות קיומה של הסתדרות העובדים הכללית, אבל, רבותי, לצערי הרב יש גם סמל אחר, האקלים הרוחני החברתי הוא בסימן של התקפה, התקפה רבת, התקפה גדולה מאד, על תנועת העבודה בארץ הזאת, על הממשלה הזאת, על הרוב בכנסת הזאת, ואנו צריכים להגיד לאנשים התוקפים את תנועת העבודה וערכיה, שלא מפני קאפיטאליסטים יש לנו פחד. עם כל רצוננו לחוקק חוקים פרוגרסיביים, חוקי עבודה, חוקים שיעצבו את דמותו של העם העובד, מעולם לא התעלמנו מכך שיש כוחות יוצרים אחרים בארץ.

לא מפני קאפיטאליסטים שיבואו לבנות את הארץ הזאת אנו מפחדים. אדרבא, יבואו. נשכ אתם אל שולחן אחד, ניאבק אתם ונתפשר אתם, ושוב נתפשר וניאבק. יהיה דבר גדול משותף בינינו וביניהם — להט היצירה הגדולה, להט הבנין הגדול והקונסטרוקציה הגדולה.

אבל נכון הדבר שאנו חוששים, ואומר ממה. אני רוצה להגיד לנציגי הציונים הכלליים, ולנציגי "חרות", העוורים עלידם, שאין אנו מתיראים מפני קאפיטאליסטים, אלא מתיראים אנו מפני השועלים הקטנים המחבלים בכרמי יהודה וישראל.

היו"ר י. שפרינצק:

אני מתכבד לפתוח את הישיבה המאה-ותשעים-ושש. אנו ממשיכים בדיון על חוק שעות העבודה. מספר המשתתפים בדיון עד עכשיו מגיע לעשרים וחמישה; וחושבני שזה מספר מספיק.

רשות הדיבור לחברת הכנסת תבורי, ולאחריו לחברת הכנסת גנחובסקי.

אפרים תבורי (מפא"י):

אדוני היושב ראש, חברי הכנסת. גורל מזור להצעת חוק זו, להצעת חוק על שעות העבודה והמנוחה. חוק מחברי הכנסת מהסיעות הדתיות, שמשום מה כרכו בחוק זה את ענין חוק השבת, הרי כל יתר חברי הכנסת מכל הסיעות מקבלים בכרחה, בחדווה ובשמחה את החוק הסוציאלי, חוק העבודה הראשון במדינת ישראל, וכולם חושבים שזהו חוק הראוי לנו, הראוי להתקבל פה אחד — אולי בהסתייגויות קלות פה ושם.

אולם, רבותי, רצוני לומר שמלבד גופו של החוק כחוק קונסטיטוציוני יסודי, יש לדאוג לאקלים רוחני חברתי מסוים, שהגשמת החוק בחיים תשאב עידוד ממנו. לא יוגשם החוק בחיים בשום פנים ואופן אם מאחריו אין נושא חברתי ציבורי, אין רצון עז להגשימו בחיים. אי אפשר להעמיד בכל מקום עבודה, בכל בית-חרושת ובכל סדנה, שוטר ומפקח. מבחינה זו, הרי אני, כפועל, צריך לכאורה לשמוח על חזיון נדיר זה — על האידיליה השוררת בבית הזה ביחס לאישור החוק, אבל לצערי הרב ולדאבוני הרב, האידיליה הזאת היא מעושה, מלאכותית, מזוייפת. ואני רוצה — במלים מספר — לפענח את הדבר הזה. מפי הנציג של סיעת הציונים הכלליים, חברת הכנסת גיל, שמענו שהחוק הזה נותן כבוד למדינה ולעם. אבל החוק הזה הוא פרי מציאות מסויימת שאנו — פועלי ישראל — יצרנו אותה ביסורינו, במכאובינו, במאבקנו במשך שלושים שנה, וחבריו של היו"ר גיל במדינה הזאת ובישוב הזה עשו את הכל בכדי שלא נבוא לידי סיוס מזהיר המוצא את כישוריו בחוק זה במדינת ישראל; הוא אומר, שהצהרותיו של נציג הציונים הכלליים אינם אלא דוגמה של צביעות בעל-ביתית טיפוסית.

שרת העבודה הזכירה לכנסת בהרצאת המבוא שלה, שענין כיבוש העבודה קדם למלחמת הפועל היהודי על תנאי עבודה סוציאליים נאותים, ועל שמונה שעות עבודה. כיבוש העבודה — זה השלב הראשון והמנוף היסודי של הציונות המתגשמת — איזה חלק יש בו לציונים הכלליים, להתאחדות האכרים ולגוש האזרחי, שעכשיו כאילו מקבלים את החוק הזה בחדווה ובכבוד ומבטיחים לעזור להגשימו בחיים. מה היה תפקידם במשך השנים האחרונות בישוב

כיר את דיני התורה של שעת-חירום ופיקוח נפש. כבר הזכיר ראש-הממשלה בכינוסי פועלים את ספקיו של כבוד הרב הראשי בענין יום כיפור בשבת-חירום, אבל מה לוועדת-שרים ולענין זה ? מאימתי יקבעו הם מתי צריכים לחלל את הבשח ? המרגיז ביותר הוא שהדברים אמורים לא רק בשעת-חירום, אלא גם במפעלי ספורט ושעשועים.

לכל שר יש עכשיו מכונית. את המכונית מנקה הנהג ודואג לקניונה, אך על טוהר הדגל צריך לשמור השר בעצמו. מהו דגל ישראל המבדיל בינינו ובין עמים אחרים, אם לא שבת קודש ? היכולה הממשלה להגיד שדגל ישראל מורם עליידי שריה בלי כתם כזהו ובטהרו ? ראש-הממשלה ציטט לפני זמן-מה בכנסת פרשיות מן החומש על קרח ודתן ואבירם. הייתי מבקש להשמיע פרשה סמוכה לזו, הבאה לפנינו : „ויהיו בני-ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת. ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים אל משה ואל אהרן ואל כל העדה. ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו. ויאמר ה' אל משה : מות יומת האיש. ויוציאו אותו כל העדה אל מחוץ למחנה“ וגו'.

יונה כסה (מפא"י) :

מרדכי אינך קורא עד הסוף ?

אליהו-משה גנחובסקי (החזית הדתית המאוחדת) :
אני משאיר את זה לך.

פרשת מקושש העצים היא פרשת מחלל השבת הראשון בהיסטוריה. באין חזון, באין קדושה, באה הירידה הרוחנית. אני מצטער על שאותו חלק דוקא מן הציבור שלחם נגד הציונות הקלה, נעשה לנושא היהדות הקלה של פריקת עול מצוות ושל נוחיות. היהדות אינה קלה. אמנם אין זו מעמסה עליו, אנו נושאים אותה מתוך גאון, מתוך שמחה והתרוממות-רוח, אך אל תבואו ותדרשו „הדת קלה בזמן שאתם הייתם הנושאים בעול המלחמה בעד הציונות הקשה ובעד האחריות.

שבת קודש — היא שעשתה אותנו לבני-חורין, גם בגלות המנוונת. אני רואה וקורא עכשיו בעתונות לפועלים, שיש קריאה ל„עזרה ונחמיה“ קולקטיביים הצריכים לבוא למעבדות ולהדריך את העולים הדתיים. אוי ואבוי להדרכה זו, ואוי ואבוי לאותה השבת שאותם המדריכים מראים אותה כדוגמה לעולים.

עלי לצטט בקצרה את דברי עזרא ונחמיה : „בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערמות ועומסים על התמורים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא וממנאים ירושלם ביום השבת, ואעיד ביום מחרם ציד. ואריבה את חרי יהודה ואמרה להם : מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת. הלא כה עשו אבותיכם ויבא אליקינו עלינו את כל הרעה הזאת ועל העיר הזאת, ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת. ויהי כאשר צללו שערי ירושלם לפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערו העמדתם על השערים לא יבוא משא ביום השבת“.

ואם בא ראש-הממשלה בנאומי האחרונים ואומר לנו : יש גם יהדות אחרת, אני חוזר ושואל, מהו ספר החוקים של יהדות זו ? מי הם אבותיה, מה הן מצוות עשה ולא תעשה שלה, המובדלות מגויים אחרים ? וכשראש-הממשלה מדגיש את ספר-הספרים כאילו בהדגשה מיוחדת נגד

ראינו הפוליטי האחרון את ההשתוללות של השנאה הזואולוגית לפועל העברי ולכיבושיו. אין אנו נגד מאבק פוליטי ולו גם החרף ביותר. אבל הפועל במדינה הזאת מוכרח להסיק מסקנות מסוימות. כנראה נגמר ירח-הרבש של הרבולוציה העברית. אם יכלתם להשתולל בראש חוצות, לא במלחמת בחירות, אלא במלחמת השמצה ובמלחמת מעמדות זואולוגית, אם כך הוא המצב, אין להאמין לדברי הריאקציה האנטי-פועלית בדבריה על החוק הזה.

רצוני לפנות לחברים מסיעת מפ"ם בכנסת, ולהגיד להם, בעקבות דבריו של יושב-ראש ועדת-העבודה, שלחנים הם מחפשים אמתלות כדי למצוא הסתייגויות פה ושם בחוק הזה. הם מאשימים אותנו תמיד בכך שאנו דוחים דיונים על חוקים קונסטитуציוניים, ומאשימים אותנו בהאטת מלאכת החקיקה. אין יסוד להאשמה זו. אדרבה, יסתלקו הם מן האקרוואטיקה של ההסתייגויות הטפלות, המפריעה את מלאכת התחוקה התקינה ויעזרו לנו להעביר את החוק הזה, שהוא פרי יצירתה ומלחמתה של תנועת העבודה בישראל.

אליהו-משה גנחובסקי (החזית הדתית המאוחדת) :

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. חוק שעות העבודה והמנוחה הוא חוק חשוב בחיי המדינה, וכולנו צריכים לקבלו בברכה. בשביל הפועל הדתי, בשביל תנועת-העבודה (חוק זה — חוק לאינו חידוש. גופו הלכות גדולות וסגירות חשובות בשני התלמודים, הבבלי והירושלמי, דנות בזכר יותיו של הפועל, ובתוך ההלכה המשפטית של אומתנו מזוהרה כפנינה אותה העמדה המיוחדת בדבר זכותו של הפועל.

אם לפי חוקי המשפט העברי, כל קשר מסחרי צריך להיעשות עליידי קנין או בשטר, ובלעדי כך יכול כל צד לחזור בו, הנה לפי דיני השולחן הערוך שלנו, שכירת פועלים אינה צריכה לא קנין ולא שטר, ואין נותן-העבודה יכול לחזור בידבורו, אבל זכות מיוחדת היא לפועל שהוא יוכל לחזור כל זמן שירצה, אפילו נעשה קנין. ואם שכיר יום, אפילו בחצי היום, רוצה לחזור, הרי הוא יכול לעשות זאת, כי „פועל יכול לחזור בחצי היום“. ההלכה בשולחן ערוך, בחושן משפט, היא, שהפועל יכול לחזור גם אחרי שקיבל שכרו ואין בידו להחזירה. השו"ת בידו לחזור והיחוב זקוף עליו בהלוואה. ידו של הפועל תמיד על העליונה, אם כי ההלכה בכל מקום היא, שכל החוזר ידו על התחתונה.

הייתי מייעץ גם לחברי מפא"י ומפ"ם ללמוד פעם את דיני הפועלים מתוך השולחן הערוך שלנו. אולי אז ישנתה יחסם לקניני-הרוח היסודיים שלנו. הייתי מציע לפני שרת העבודה לקבוע מחקר מיוחד על דיני עבודה בישראל, דינים מקוריים שלנו, לחוקק חוקים בהתאם לכך. אולי היינו מבוססים את הפסוק „ביומו תחן שכרו ולא תלין פועלת שכיר“ בתוך מערכת החוקים שלנו, וכן גם את אותה ההלכה המזוהרה האומרת : „כל הכובש שכר שכיר, כאילו נוטל את נפשו“. הגיע הזמן להוציא את כל האוצרות הגנוזים בספרי המשפט שלנו, והכלולים באותו צו עליון „עבדי הם, ולא עבדים לעבדים“, ולכלול אותם בתוך חוקי חוקה שלנו.

עלי לציין בצער שחוק זה, כפי שהובא לפנינו, מדאיג אותנו מאוד. באפשרות שתהא ועדת-שרים מתרת לפועל היהודי לעבוד בשבת, רואים אנו משום חילול שבת בספר-הסיה שאין גדול ממנו ומשום הריסת השבת. אין צורך להזכיר

חילול שבת בפרהסיה. אך אני רואה סכנה גדולה לחילול השבת גם בסעיף 7. אנו רוצים להיות טולראנטיים יותר מדי וקובעים, שהמנוחה השבועית לגבי מי שאינו יהודי יכולה לחול ביום ששי או ביום ראשון. כך שתושב תל-אביב שאינו יהודי יוכל לעשות בשבת קודש את כל עבודתו, כלומר, שהחנות שלו תהיה פתוחה בשבתות. והוא הדין בנוגע לתעשיה וכדומה, או אפילו חברת אוטו-בוסים לא יהודית תוכל להפעיל את מכונותיה בשבת ברחובות תל-אביב. ויוצא, שדוקא אלה יעשו את העסקים הטובים ביותר. חברי-הכנסת שגרו פעם בחוץ-לארץ וזכרים בוודאי, שהרבה יהודים ובעיקר אלו שלא עבדו בשבת, עשו את כל קניותיהם רק בשבת, באמתלה שביום זה יש להם זמן לקנות ולסדר את כל צרכיהם.

לפי זה יוצא, שכל זמן שלא החלטנו על חוק שבת, שבת היא יום מנוחה במדינתנו, ואסור לנו לאשר את יום ששי או ראשון. לדעתי, מתנגד חוק זה גם להכרזותיו של ראש-הממשלה במצע שלו על הרכב הממשלה ותכניתה. הוא הכריז, ששבת ומועדי ישראל יהיו ימי המנוחה הקבירים במדינת-ישראל, ולשאינם יהודים תישמר הזכות לקיים ימי מנוחה בשבתם ובחגיהם. לפי זה, שבת הוא יום מנוחה לכל תושבי מדינת ישראל, ולאלה שאינם יהודים תישמר הזכות לקיים יום מנוחה נוסף.

ועכשיו השאלה היא, אם אנחנו מוכרחים להיות יותר טולראנטיים מכל העולם. לדוגמה, בפולין גרו קרוב 4 מיליון יהודים וכיניהם חלק די גדול של שומרי שבת. וכיון שיום ראשון היה יום מנוחה של תושבי המדינה, שכל מכר יהודים שומרי שבת, ססגרו את עסקיהם בחורף ביום ששי בצהרים ופתחו אותם רק ביום שני בבוקר. יוצא, שהיו להם יומיים וחצי ימי מנוחה בשבוע, ובתקופת החגים קרה שסגרו את עסקיהם לחמישה ימים בשבוע. צירי היהודים בסיים הפולני נלחמו כזה בכל כוחם ולא הצליחו. גם בארצות אחרות מוקלבי, שיום המנוחה שהמדינה קובעת, הוא יום מנוחה לכל תושביה, ולמי שיש יום מנוחה אחר, יוכל לנוח גם ביום נוסף.

ועתה לסעיפים הגשמיים שבחוק זה. כנסת נכבדה, בזמן שיושב-ראש הכנסת שלנו מר שפרינצק היה בחוץ-לארץ, הופיעה בעתונות ידיעה בזה הלשון: "יושב-ראש הכנסת מר י. שפרינצק הכחיש בכל חוקף את השמועות, שבמדינת-ישראל קיימת הפליה לרעת היוזמה הפרטית. ההיפך מזה הוא נכון". רבותי, מהמלים: "ההיפך מזה הוא נכון" אפשר להבין, שההפליה במדינתנו היא לרעת היוזמה של הסקטור הקואופראטיבי. עלי לגלות לכם, שיש לי לב רך וכשקטור דברים אלה, ויחמתי על הסקטור הקואופראטיבי על שהוא סובל כל-כך מההפליה הנדו. למולי הופיעה ידיעה זו בזמן שדנו בתקציב המדינה ונוכחתי, שכל ההצעות שהציעו שגם הסקטור הקואופראטיבי ישלם מסים, לא נתקבלו בבית, וכך לא נכמרו רחמי כל-כך על הקואופראטיבים.

לפי החוק המונח לפנינו תדונו רבותי, את מי מפלים לרעה. כוונתי להפליה שהחוק המוצע יוצר בין העובדים במפעלי-תעשיה פרטיים שהגבלותיו חלות עליהם, ובין העובדים במפעלי-תעשיה קואופראטיביים-קיבוציים שהגבלותיו אינן חלות עליהם. הגבלות אלה אינן חלות עליהן מפני שצורכי ההצעה היו סבורים, שהעובד בבית-חרושת קיבוצי או קואופראטיבי אינו בבחינת עובד אצל מיישאה, אלא שהוא עובד אצל עצמו ואין להטיל על עבודתו את ההגבלות החלות על עובדות עובדים שכירים.

השולחן הערוך, עלי להגיד את דעתנו: הסעיף הראשון של היהדות הוא הסעיף הראשון של השולחן הערוך — הסעיף האחרון של היהדות הוא הסעיף האחרון של השולחן הערוך. זהו השולחן הערוך היונק דור אחר דור ממש קיבל תורה מסיני ומסרה לוקנים ונביאים עד אנשי הכנסת הגדולה, עד חכמי המשנה והתלמוד, עד שרי ההוראה, שמהם מקבל בית ישראל את הוראותיו ועליהן הוא נשען.

אני שואל, למה מכוונים בדברים אלה? האם הכוונה חסידות-לילה ליהדות של קראים, או לאותה היהדות התמימה והשלמה? הגיע הזמן להגיד לאנשי מפא"י בבירור, שיט-בירור לנו מה היהדות שהם דוגלים בה. יש לפעמים הרהר רים נוגים עד מאד שגם להם יש במובן רוחני מולדת שניה, לא מסויימת במובן גיאוגרפי או פסי, אבל יש שאיפה למולדת רוחנית שניה הנמצאת בערפל ואיש איננו יודע גבולותיה.

בחוק כתוב שהעובד יקבל 50% יותר בעד עבודת השבת. אם יש צורך בחילול שבת, על שום זמן-חרים ופיקוח נפש, הלא יש בזה משום מצוה גדולה, מצות חילול שבת הנעשית, כדברי הרמב"ם, עליי גדולי הדור. בעד מה הפרס? יהודים חנונים בטרופלי הולקו בפקודת עריצים על שלא רצו לפתוח חנויות בשבת. האם יקבלו פועלים בארץ שכר כפול בעד שבת? חנונים שמרו נש-מתם עליי השבת — האם הפועלים ייהסכו לחנונים בעד בודה בשבת? האם ירוויחו מחילול שבת, והאם לא ידעו שהרווח הזה הפסד גדול להם, לבניהם, למשפחותיהם ול-אומה כולה?

אניני רוצה לדבר על קדושת השבת ומהי השבת בשביל האומה כולה. כי היושב-ראש צוחק ופטישו דופק. אנו אומרים בבירור, שאין כל זכות לשרים לפסוק הלכה בעיני שבת, עם כל הכבוד שיש לי לשרי הממשלה ול-שרת-העבודה. המוסד היחיד הרשאי לקבוע הלכה, הוא הכרזת הראשית. לא יהיו פוסקי הלכה אחרים בישראל, ועל כך נעמוד בכל תוקף.

אליהו מזור (החזית הדתית המאוחדת):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, הצעת חוק שעות העבודה והמנוחה נערכה תוך התחשבות באמנה הבינלאומית בדבר שעות העבודה ובכך שהנחת מנוחה שבועית, והיא מתחלקת לשני חלקים: חלק אחד הוא יום המנוחה, והחלק השני הוא שעות עבודה.

בענין שעות עבודה, שעוד אחזור אליה, אפשר להסכים שנתחשב בחוקים בינלאומיים, אך אי-אפשר שנתחשב בחוק בינלאומי בדבר יום המנוחה. יום המנוחה שהוא בשביל החוק הבינלאומי רק יום מנוחה, הוא בשבילנו יום קדוש.

מסיבה זו יש הכרח להתאים את החוק לקדושת השבת והחגים. אך לעצרי, אניני מוצא בחוק הזה אפילו סימן לימי מנוחה בזמן החגים, למרות הכרזתו של ראש-הממשלה ביום ז' באדר תשי"ט, שהשבת ומועדי ישראל יהיו ימי המנוחה הקבועים במדינת-ישראל. לפי ההגיון קיימת סכנה, שמכלל לאו אתה שומע הן. כלומר, אם לא נאסר בחוק זה לעבוד בחגים, אפשר להבין שאין איסור על עבודה בחגים, ולכן, למרות דברי חברת-הכנסת למדון, שה מדובר הוא בחוק סוציאלי ולא בחוק דתי, אני מציע להוסיף סעיף על מועדי ישראל שגם יהיו ימי מנוחה.

בענין שבת קודש דיברו ועוד דיברו חברי, ובעיקר לסעיף 11, שלפיו יכול יום שבת קודש ליהפך ליום של

יישבו ארגוני הפועלים, ואז חיה אפשרות להתנקש בשכר העבודה, להגדיל את שעות העבודה, ואז יספיד הפועל היחיד גם את אותם ההישגים המקצועיים שנרכשו על-ידי ארגוני המקצועיים והכלכליים. בטוחני שפועלי ארץ ישראל ידעו להוציא מסקנות ברורות ממצאות חדשה זאת ולא ייתפסו לאשליות, וידעו לקבוע דרך בשים לב לעליית כוחם של הבעלי-ביתם, והדבר יעשה בלי חוקי מדינה ואתם ופועלי ארץ-ישראל יגנו על זכויותיהם המקצועיים שנרכשו במשך עשרות בשנים של התפתחות תנועת הפועלים הארצישראלית, על-ידי כוחם המעמדי העצמאי, על-ידי מפעליהם המשקיים וארגוניהם לעזרה הדדית, למען יובטחו תנאי עבודה ושכר הוגנים על-ידי מלחמתו העצמית של הפועל.

אולם יחד עם גילוי כוחם המקצועי המאורגן בהסתדרות העובדים, רשאים פועלי ארץ-ישראל לבוא למינוח ישראל ולנסות ולתבוע יצירת חוקים סוציאליים מתקדמים, שבאמצעותם יובטחו תנאי העבודה של הפועל, עבודה מאורגנת, כדי ששום נותן עבודה לא יוכל להתנקש בזכות העובד האלמנטרית. ייתכן מאוד שאחרנו בהצעת חוקים ראשונים אלה, אך אני מקווה, כי בעוד זמן מה יובאו לכנסת חוקי עבודה ותעסוקה נוספים שישימו את החוקים האלה.

כנסת נכבדה, יש חשיבות מיוחדת לחוקים ראשונים אצלנו — בתקופת קיבוץ הגלויות, בתקופת בואם של מאות אלפים בני עדות המזרח, חומר אנושי שניתן לניצול על-ידי נותן עבודה. מעשי ניצול אלה נעשים בכמה צורות על-ידי נותני עבודה ונציגיהם. פעם הם טוענים, שיש לפתוח את שערי מקומות העבודה לכל עולה חדש, בלי שים לב להבטחת עבודה מאורגנת ותנאי עבודה במקום; פעם אחרת הם עושים זאת על-ידי ניצול פשוט של חוגי פועלים אלה, שעדיין לא נשתרשו בארץ ובארגון העובדים. וזה נעשה על-ידי נותני עבודה, כאילו הם מגינים על הפועל היחיד ועל העולה החדש דוקא מבני עדות המזרח. אני מקווה שהתנועת הפועלים בישראל תמלא את חובתה ותמצא את כל הדרכים לקרב את העולים מבין עדות המזרח, את הפועל הספרדי, התימני והמאורקני לתנועת הפועלים הישראלית, תכניסם למסגרת מקצועית כלכלית ותגן על תנאי עבודתם וקיומם; אך גם חובת המדינה היא להגן על פועלים אלה ולמנוע שיטות עבודה וניצול, כלומם של נותני עבודה ובעלי-ביתם, שכיום אינם מודים שמעשים כאלה עלולים להיעשות במדינת-ישראל. לנו יש תפקיד גדול — להעביר את כל החומר האנושי החדש לעבודה ולמשק, אך הדאגה לעבודה פירושה תנאי עבודה הוגנים, שכר אנושי, עבודה מאורגנת וארגון חפשי עצמאי. וסבורני שהעצת החוקים שהובאה עתה לכנסת יש בהם משום התחלה, שבעתיד יצטרפו לחוקת עבודה סוציאלית מתקדמת ומפותחת. ודאי דרושים בהצעת חוקים אלה תיקונים ידועים. אמנם יש לנו הישגים רבים בקביעת שעות העבודה בשבוע. יש מקומות עבודה שבהם ההישגים קיימים למעשה, והמדינה צריכה רק לקבוע את העובדה ולהנהיגם בחוק. אך אל נא יגיד חבר-הכנסת תבורי, שזוהי אקרויזמיקה אם מציעים סייגים שונים ותיקונים לגבי מספר שעות עבודה בשבוע. את זה יש לברר בשים לב לאופי מקומות העבודה, ולפי התנאים המיוחדים של כל מקום ומקום. דאי לי מאד, שחוקי העבודה הראשונים לא נדונו בהרחבה במסגרת הסתדרות העובדים ולא דאגנו לכך, שהשיקולים השונים יתבררו במסודות תנועת הפועלים. ייתכן שאז היינו מגיעים למסקנות, סייגים ותיקונים,

על נזק לגוף או לנפש; בהכנת מאזן שנתי, בשירותים ציבוריים בעבודה עונתית, בעבודה שתהליכה מחייב שתיעשה כל ימי השבוע, ועוד ועוד. ישנם יוצאים מן הכלל רבים, בהם רשאי השר להתקין תקנות, להגדיל או להקטין את מספר השעות וכן גם להרשות עבודה בימי המנוחה. אני חושב, שההכרח החייב לעשות את היוצאים מן הכלל הרבים אלה, ועם התפתחות המפעלים במדינה והתפתחות העבודה במדינה ודאי עוד יתרבו היוצאים מן הכלל, ויש צורך להיות גמישים בקשר לחוק זה.

את הדברים האלה הזכרתי רק למען דבר אחד: אל ייצרו רושם שזוהי מהפכה גדולה מאד בחיים. הרברים האלה, בעיקר אצל עמנו שהיה תמיד על רמה תרבותית מבוהלת, הם הרברים האלה קיימים ומקובלים גם בלאו הכי. החוק שבא להתקין זאת אולי יסדיר ויקבע תחומים מסויימים בכל ענף וענף ואת היחסים השונים הקיימים בין העובד ונותן העבודה — ועל כך יבורר החוק.

לא אעמוד ברגע זה על ליקויים שישנם בחוק ובתוכנו בסעיפים הרבים שבו, על כך עוד נדבר בועדה, ואני חושב שאפשר להסתפק בהערות כלליות ביחס לחוכן החוק.

עוד דבר אחד ובוה אני מסיים. רצוני לומר, שאנו רוצים מאד לקבוע בחוק זה את הזכויות המיוחדות לעובדים; אנו רוצים להגשים בחוק זה או לקבוע את התנאים, שלמעשה היו קיימים אולי ברוב השטחים; אנו רוצים להבטיח לפועל זכויות וגם שמירה על מצבו הבריאותי וכן הלאה, אך עליו להתחשב בכך, שאין באפשרותנו להקטין את מספר שעות העבודה עד למינימום שאליו היינו שואפים. וכאן יש צורך לזכור את ענין פירון העבודה כגורם חשוב מאד בקביעת מספר שעות העבודה.

לא נגלה סוד איש לרעהו אם נאמר כפה מלא, שפירון העבודה הוא ירוד מאד. אינני בא להאשים את העובדים, תופעה זו באה בוודאי מחוסר השתלמות במקצוע, ובגלל חוסר התמחות, ובוודאי מפני שהעולים החדשים, המהווים ציבור רחב מאד בקרב העובדים, לא היו מאומנים ולא היו מסוגלים לעבודות אלה. בכל אופן עובדה היא, שפירון העבודה ירוד מאד. אותם האנשים שבאים היום לדרוש, ובצדק, הקטנת מספר שעות העבודה, צריכים לקחת בחשבון את העובדה הזאת, העומדת תחלה חשובה מאד באותם המאמצים שהעם צריך להשקיע למען הקמת המדינה הזאת וביסוסה.

ברל רפטור (מפ"ם) :

כנסת נכבדה, יש משקל מיוחד לחוקי העבודה הראשונים, המוצעים עתה לכנסת, וחשיבותם עולה דוקא בימים כשהבעל-בית הישראלית מנסה בכל הדרכים לשבור את מעמד הפועלים, ארגוניו ומפעליו המשקיים והמקצועיים. התקפה זו גברה ביותר בבחירות האחרונות לרשויות המקומיות ולעיריות. אנו שומעים לאחר הבחירות, שהתהווים הבעל-ביתיים בדמות מפלגת הציונות הכללית טוענים, שברצונם להגן על כל פועל, ועל כל אדם עמל, ואין כלל ברצונם לפגוע בזכויות הפועל, בתנאי עבודתו ובהישגיו המקצועיים; אלא שאין אנו תמימים כל-כך שלא נבין דרכים כאלה, שמפלגות בעל-ביתיות "דואגות" לפועל היחיד ושבורת את ארגוני הפועלים. היו דברים כאלה בעולם, ואנו יודעים אותם מהעבר הלא-רחוק ביותר גם בארץ, עוד מימי שלטון המנדט. והדבר מתחיל כמובן בדאגה לפועל יחיד, כדי שבהמשך הזמן

את בעלי התעשייה ובעלי הבתים — לא התנקש בזכויות הפועלים, כמו שאנו בטוחים בכך במשק הקיבוצי. והייתי מייצג לנציגי החזית הדתית : אל נא תרצו לגזול מהפועל את זכויותיו גם בשבת וגם ביום חול. באשר על זכות אלמנטארית זו לא יוותר הפועל ולא ירשה שזכויות אלה ייגולו ממנו בין שזה ייעשה על-ידי מסווה באיטטלה של קדושה, ובין שזה ייעשה על-ידי דיכור של הפליה בין משק קיבוצי קואופראטיבי ויזמה פרטית. ואני בטוח, שעם ניסוח הפרטים בוועדה תמצא דרך להבטיח את תנאי העבודה לא רק בסקטור המאורגן, אלא בעיקר באותם הענפים, שבהם אפשריים תנאי ניצול שיש להילחם בהם בעזרת החוק.

שמואל מיקונים (מק") :

כנסת נכבדה. שלושים שנות מלחמה מעמית של הפועלים, נוכח התנגדות מרה של המעבידים ובעליהם הרכוש שנעזרו במשטרת הכובש הבריטי, בקבוצות-אגרוף וב-מפירי-שבתיהם למיניהם, שלושים שנים אלה של מלחמת הפועל העברי בארץ, הם שהכשירו את הקרקע לחוקים המוצעים. שלושים שנים של קיום ההסתדרות הנישאת על כתפי מעמד הפועלים המאורגן, המלחמה המקצועית של ההסתדרות שהתנהלה למרות ונגד המדיניות הריפורמיסטית של הנהלת מפא"י, למרות ונגד מדיניות "שלוש-הבית" ובוררות-החובה — באמצעות שביחות "פראיות" ובלחי-פראיות יצרה את הבסיס הזה, האיתן, המוסרי והמוצק לחוק זה. אנו מעריכים את הגשת ההצעה של חוק זה כהישג גדול של מעמד הפועלים המאורגן, כהישג שנת-אפשר הודות לשיטות הפעולה והמלחמה של הפועל ללא הבדל לאום, השקפה פוליטית ודתית — כהישג של שי-תופי-פעולה לוחם של מפלגות הפועלים. העבודה הזאת, שבתוקף כוחו המלוכד של ציבור-הפועלים ומלחמתו המ-שותפת ובתוקף שיתוף-הפעולה בתוך ההסתדרות, יכולנו להגיע במשך 30 השנה להישגים שחוק זה הוא רק תצלום לא מלא מהם — אומרת, כי עלינו ללמוד את הלך-הזה לגבי המצב הנוכחי. ביחוד דוחק לקח זה לאחר הבחירות המוניציפאליות, שבהן נחיה מפא"י מעלה שחיה בה משום ירידת פרסטיגיה מסוימת לכלל מעמד הפועלים בארצנו.

לפי דעתנו, הדבר היסודי הטעון תיקון בחוק זה הוא גדלו של שבוע-העבודה. בכל ענין וגם בענין זה חייבים אנו להביא בחשבון את המצב הספציפי של עליה המונית. עליה המונית מעוררת בעיה של תעסוקה, ובעיה של תע-סוקה בממדים גדלים והולכים. בהתחשב בעליה הגדולה, עם הצרכים הגדלים של תעסוקה; בהתחשב גם בנוהג הקיים כבר בישראל בכמה וכמה שטחים של עבודה וב-יתוד בפקידות ומקצועות חפשיים; ואחרון אחרון, ולא אחרון לפי חשיבותו, בהתחשב באינטרס המעמדי של הפועל שהוא אינטרס עליון למדינה ולרוב העם, יש לקבוע שבוע-עבודה של 40 שעות. האינטרס של מעמד הפועלים הוא האינטרס של רובו המכריע של העם, ואם ארבעים שעות עבודה בשבוע זהו האינטרס של מעמד הפועלים, האינטרס של העליה המונית ועזר רב לפתרון בעיית התעסוקה, הרי שתביעה זאת היא באינטרס הלאומי של כולנו. בגלל אותם הנימוקים גופא יש לחקק את סעיף 15 ולקבוע את גמול שעות-העבודה הנוספות : בעד שתי השעות הראשונות ב-50%, ובעד השעות העולות על שתי השעות הראשונות ב-100%. יש די כוחות עבודה בארץ, יש די אנשים החוקים לעבודה, וצריך ליצור מצב

בשים לב לצורות הרב-גונית של מקומות העבודה, ההרכב הסוציאלי והמסיבות המיוחדות בכל ענף וענף. ונצטרך עוד בוועדה המוסמכת לבדוק את הדברים ולהגיע למסקנות ולחוקים מסוימים.

ועוד שתי הערות אל החוק. (א) הקשר הדתי לחוק סוציאלי זה. שמענו בדברי שר-הסעד הרב לוי ובדברים של נציגי החזית הדתית, שיש לצרף לחוק גישה וכוונה דתית, בקשר לחוקי השבת וליום המנוחה. איננו חייבים לתת שום דין-וחשבון בדבר נאמנותנו ליום מנוחה חוקי לאדם ועוד. פועלי ארץ-ישראל נאמנים על כך, שידאגו ליום מנוחה שינתן להם בכוונת ולא בחסד, ואין כלל צורך שהחזית הדתית תגן על יום המנוחה. פועלי ישראל נאמנים לשמירת מועדי ישראל במידה שזה מנוסח בחוק או בלעדיו. מובן, שהדבר צריך להיעשות בשים לב לצרכי המשק הרבים והמסיבות הנובעות מן הצרכים הללו. ואל נא ינסו חברי החזית הדתית להבטיח חוקים דתיים דרך אגב, לאחר שנדחתה ההצעה, שחוקת-המדינה תנוסח בתקופה הקרובה. אם הכוונה היא להבטיח חופש ומנוחה לעובד — אדרבה, ואדרבה, אך אנו יודעים, שלפנינו רצון וכוונה להשליט חוקים דתיים שאין להם שום שייכות לחוקי עבודה וחוקים סוציאליים, וגם זאת ידחו פועלי ארץ-ישראל. ואני מקווה שאלה יידחו גם על-ידי הכנסת. אנו מרגישים, שלאחר הבחירות לעיריות מנסים לסחוט חוקים דתיים ושלטון דתי בכמה מקומות גדולים בארץ. לא נסכים בשום אופן לכך, ששימוש תחבורה בשבת ינתן רק לעשירים, ואילו האדם העובד שירצה להגיע ביום השבת לקרוביו, למכריו או לטייל ברחבי הארץ — ממנו תיגול אפשרות זו. ומה שמי-ציעה החזית הדתית, הרי מתן הזכות לעשירים וגולת זכות זו מן העובד. אפשר כמובן להוציא בעיריות חוקי עזר, שיביאו למאסר אנשים שסעו בשבת, אך דבר זה לא ינתן. המדינה הבטיח חופש תחבורה כדי להקל את יום המנוחה לעובד בכל פינות הארץ. אנו שומעים שבקשר לראשות עיריית ירושלים מציעה החזית הדתית, ששירותי קול ישראל יחולו לפעול בשבת כדי שלא יצטרכו להדליק את הראדיו, ואנו יודעים, שלאט לאט גדל התיאבון ; ואם זוהי הכוונה גם לגבי צירוף גזון דתי לחוקים סוציאליים — הרי נדחה זאת בכל חוקה וכלי בה הסתייגות, אחרת נגיע עוד למצב שלא יהיה כל משקל וערך מעשי ליום המנוחה כפי שהוא ינתן על-ידי החוק.

(ב) עבודת הפועלים בקואופראטיבים ובמשקים. חבר-הכנסת מזור מופיע מדי פעם בוויכוחים כלכליים כ-חוקק הנגד"ל של ההון הפרטי והיזמה הפרטית וטוען, שחוקים אלה נותנים זכויות מיוחדות לקואופראטיבים ולמשקים. אני מקווה, שבעוד שבועיים יהיה לנו ויכוח יסודי על המדיניות הכלכלית של הממשלה, ואז נברר כמה שאלות של משק הפועלים והיזמה הפרטית ; אך ויכוח זה אין לו כל קשר להצעת החוק. עלי רק להגיד דף פעם לתמיד, שאל נא יחשוב שבמשק הקיבוצי והקואופראטיבי יש צורך להגן על תנאים סוציאליים ושעות עבודה. הדבר נעשה על-ידי מוסדות הסתדרות העובדים. אך יש הבדל בין משק פרטי, שבכוונתו לנצל את העובד, ובין משק קואר-פראטיבי וייחכן שיצטרכו להבחין בשאלות אלה במסגרת חוקים נוספים. חובה יום עבודה של שמונה שעות במשק הקיבוצי והקואופראטיבי מובטח, בין שזה ינוסח על-ידי החוק ובין שזה ייעשה על-ידי מוסדות הסתדרות העובדים. הלואי והיינו בטוחים כל-כך, שהיזמה הפרטית, שבשמה מדבר חבר הקואליציה מר מזור המייצג

— חוק שעות העבודה והמנוחה ; חוק איסור אפיית לילה (מיקוניס, שרי, לנקין, כהן־מגורי) —

לפנינו, יתן אישור חוקי למצב עובדתי בארץ שפועלים מסרו את מיטב מאמציהם כדי להשיג ולהבטיח את היסוד הזה באמצעות הסתדרותם ומלחמתם המקצועית. אנו מחכים לחוקים על הביטוח הוסיאלי, חופשה שנתי, עבודה נוצר ועוד, ויחד עם הברכה לשרת־העבודה ול־ממשלה, אני מביא את התביעה שיושק הקצב, ושיעסיקונו בתחיקה להבטחת משטר עבודה צודק ומתקדם בארץ.

שמענו כאן דברי הסכמה מפי כמה מן הנואמים היריבים המושבעים של הממשלה, ואפילו נסיונות להיות „יותר“ מתקדמים ומרחיקי לכת בהצעות. מצטער אני לומר, של תמיד השמחה המוצאת את ביטוייה בפי הנואמים בבית הזה היא כנה, וסבורני שחלק מן הדברים שנאמרו שייכים למלחמת־הבחירות שעברה ולמלחמת־הבחירות העתידה, אנו אנשי תנועת העבודה, וזכרים כיצד לא פעם, כאשר עמדנו במערכות כבדות על שר ותנאי עבודה במושבה או בעיר, נודמן לנו לעמוד מול התחרות של סיסמות ונסיונות לפלג אותנו בהצעות של ראדיקאליות מילולית ופירושן „מי יותר“. חברה־הכנסת לנקין מ„חרות“ וחברה־הכנסת מיקוניס ממק"י הפגינו את השיטה הזאת וניסו את התכסיס: אם אתם בעד זה, אנו דורשים יותר. מר לנקין הצטער פתאום שאי־אפשר להגיד שים את החוץ ההרצלאי על שבע שעות עבודה ליום. מר לנקין, למה הבעת צער ולא אומץ־לב של הצעה מע־שית קונקרטית? הן אנו עומדים במערכות על יום עבודה של שמונה שעות מול שותפיכם הספירים והרוקחים, כשתנועתכם וחבריכם נלחמים בפועל המאורגן ומשרתים את האינטרסים של נותניה־העבודה.

אלהיו לנקין (תנועת החרות):
ואני עמדתי במערכות מולך.

ראובן שרי (מפא"י):

והיום, מר לנקין, כאשר ממשלת־ישראל מביאה לפני הבית הזה חוק הבא לבצר את ההישג היסודי של שמונה שעות, שנקנה בדמנו ובזיעתנו, אתה מתעטף באיצטלה הרצלית ומעלה סיסמה של שבע שעות, בנוסח „מי יותר“.

חיים כהן־מגורי (תנועת החרות):

מי היה אשם בקיפוח של פועלים אם לא אתה?

ראובן שרי (מפא"י):

מר מיקוניס מופיע מעל הבמה הזאת, ומתפאר בהי־שגים של מפלגות הפועלים הלוחמות ונזהר מלהעלות את שם ההסתדרות. מר מיקוניס, אלה הם הישגי „הס־תדרות העובדים“ שאתה וחבריך חחרתם תחתיה והת־אמצתם להרוס אותה. לך ולחבריך מאזן פעולה שלילי ואין לך חלק במלחמתנו ובהישגינו. כל פועל בארץ יודע שבנאמנותה ובמסירותה של הסתדרות העובדים הכללית, הציגונית ביסודה, הושגו תנאי העבודה וההישגים המק־צועיים שלשם ביצור חלק מהם הובא החוק הזה. גם מר מיקוניס מופיע בסיסמה כוזבת של „מי יותר“ ומציע לפנינו שבוע עבודה של ארבעים שעות.

שמואל מיקוניס (מק"י):

חבריך בני־זילנד הגשימו את ההצעה! אנו חברים, בהסתדרות אחת.

כזה שלמעביד לא יהיה כדאי להעסיק את הפועל בשעות נוספות. מה שנוגע לעבודה ביום המנוחה — בשבת וב־חגים, יש להבטיח בחוק שכר־עבודה כפול לפועל.

יש עוד נקודת־תורפה בחוק הזה. זו היא שאלת עובדי המדינה — ובמדינה עובדים אלפים רבים. עובדי המדינה, לפי סעיף 27 — כחלקם הגדול לא ייהנו מהגנת החוק הזה. אינני חושב שעובדי המדינה מתעשרים בעבודתם, או שהם מקבלים משכורות גבוהות כאלה הפשוטות אותם מן הצורך לחפש הגנה בחוק זה. הסעיף 27 אומר, שהם עומדים למעשה לא תחת פקודת החוק הזה, כי אם תחת פקודת שר־העבודה שהוא הקובע לגביהם. ופירוש הדבר שהם בכלל אינם מוגנים על־ידי החוק הזה.

הליקוי האפייני ביותר של החוק הוא — ריבוי ההי־תרים. יש לנו שתי שורות של איסורים לטובת העובדים, ושלושים שורות של היתרים, המקעקעים את היסוד של האיסורים לגבי השמירה על שעות העבודה והמנוחה.

נחגד לסמכות רבנית ולהתערבות רבנית בעניני עבודה ומנוחה במסווה של שמירת שבת. אין כל מקום לסמכות כזאת, מקבילה לסמכות הממשלה. אין אנו מתייח־סים ברצינות להתקפה מצד נציגי המפלגות הדתיות. בין שיצטטו מן המשנה ובין שיצטטו מן התורה — זהו ביום וכל אחד מרגיש זאת; זהו ביום של חששות והגזמות בענין של חילול שבת. ידוע שהפועלים מעוניינים לנוח בשבת ולא לעבוד. אנו מרשים לכם חופש דתי מלא, אבל אנו מתנגדים להשקפה, שהפועלים מוכרחים לחיות כפי שאתם רוצים. זו היא כפייה, המנוגדת לחופש המצפון. אנו לוחמים לחופש הדת, לחופש המצפון, לחופש הסולחן הדתי, אבל אינכם יכולים לכפות את השקפתכם על רובו המכריע של הציבור, שאיננו ציבור דתי.

אנו נתבע את הגשמת החוק הזה, לאחר שיוכנסו בו התיקונים הדרושים, בכל פינות העבודה בארץ, למען כל העמלים ללא הפליה עדתית או לאומית. ידוע שיש עדיין פינות כאלה ששם החוק המוצע אינו מצלם את המציאות; המציאות שם עדיין גרועה. אולם, נדע גם ליצור את הע־רובה להגנת העובד, הערובה היא — המהדה והעמקה של המלחמה המעמדית של כלל עמלי המדינה; הערובה היא — הגברת כוחה של ההסתדרות; הערובה היא — הלימוד הנכון מן הנסיון של הבחירות האחרונות. הדרך היא — להקים את אחדות הפעולה הלוחמת של כל מפלגות הפועלים. יש להתחיל בזאת במועצות הנבחרות החדשות של הרשויות המקומיות — ויפה שעה אחת קודם, כדי למנוע מפלות נוספות.

ראובן שרי (מפא"י):

כנסת נכבדה, יחד עם הברכה לשרת־העבודה על שני חוקי־העבודה שהביאה לפני הכנסת, אינני יכול שלא להביע את צערי — ובטוחני שזהו צערו של כל פועל בעל הכרה ואדם מתקדם במדינה — על כך, שבתוקף סדרי־העבודה בכנסת, שאנו, חברי הכנסת, ואולי נכון יותר לומר: שמפלגות האופוזיציה בכנסת אחראיות להם, אנו מבזבזים ומבטלים לא מעט מן הזמן, ועבודת התחיקה של הבית הזה מתקדמת לא באותו קצב שהארץ זקוקה לו והישוב היה רוצה לראותו. משום כך אנו דנים רק היום בחוקים אלה ומחכים עוד לכל מערכת חוקי העבודה. אנו מחכים לחוק על עבודה מאורגנת, שהוא חוק חיוני בארץ של עליה. חוק זה, כשני החוקים אשר

יסוד כלכלי וגם אינה מוסרית, ולא מר מזר צריך להציע אותה.

אשר לסמכות להתיר עבודה בשעות המנוחה, אני מציע שזו תהא שמורה לשרת-העבודה. תכונתו ואחריותו יועמדו למבחן אחראי כשיבוא להחליט מתי לשלול מאדם עובד את הערך הסוציאלי הראשוני שלו, את שעות המנוחה או יום המנוחה, את השבת. ואני מוכן לסמוך על אחריות זו ועל רגישות הציבור ודעת הציבור, ובטוחני שאם יהיה יסוד רצוני לערעור על החלטת של השר, נמצא את הדרך לבירור ולערעור.

התיקון היחידי שאני מציע לחוק הוא בזה שאני מציע טרף לדברי חברת-הכנסת נצר מאתמול, בענין שעות העבודה במשקבית. אינני מקבל את הכתוב בחוק שבמשקבית יוכל יום עבודה להגיע לעשר שעות. אפשר לקצץ את שעות העבודה באמצע היום, אם אשה המעסיקה עובדת במשקבית מוכרחה לצאת לפעמים בערב, אבל יום העבודה של עובדת במשקבית צריך להיות יום עבודה נורמלי של שמונה שעות.

ושב אני מברך על החוק המובא ותובע את ההמשך הדחוף של תחיקת העבודה.

אברהם חיים שאג (החית הדתית המאוחדת) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. החוק הזה המונח לפנינו שאנו דנים בו, הוא כליכך חשוב ורציני, שגם הדיון בו צריך להיות רציני ושקול. אני מתפלל על כמה מחברי-הכנסת הנכבדים, שהרחיקו לכת עד כדי כך, שכרו פה ענינים מפלגתיים וגם של מכת בחירות שהיתה בזמן האחרון.

צדקה שרת-העבודה בפתח דבריה, שהיא רואה לעצמה זכות בעובדה, שהיא מביאה את החוק הזה בפני הכנסת הראשונה, כי הוא אחד מאבני היסוד של משטר סוציאלי צודק, של הגנה נגד ניצול ושל הגנה על הפועל, שגם הוא עצמו לא ינצל את כוחותיו. שרת-העבודה הוסיפה ואמרה, שהעם העברי יש לו רשות לרשום לחש-בונג, שהוא היה הראשון בפילוס דרך להרבה ערכים מוסריים יסודיים וביניהם לדאגה לפועל, למנוחתו, לשכרו ולצרכי עבודתו, שביטוייה הראשון ניתן אולי עליידי העם העברי. בעוד שבכתבים עתיקים שלנו מוצאים ביטוי לכך, הרי ידוע לנו, שאצל עמים אחרים לא באה ההתעוררות החוקית הראשונה, או הדרישה לחוקים כאלה אלא במאה ה-19.

במשפט זה בולטת הסתייגותה של שרת-העבודה, והירותה היתרה, הרצון לכסות ולא להביע את כל האמת. אולי עשתה זאת שרת-העבודה מתוך חשש של עינא בישא מצד אלה המתכחשים לצור מתצבתם, כדי שלא יחשדו בנטיה למקור התורה של העם העתיק. אחרת, למה להסתייג במלים "כתבים עתיקים" ? הלא אפשר לומר במלה קצרה ויפה: התורה. האם לא די לנו להסתכל בחיינו של העם העתיק, כדי לראות את הערכים המוסריים היפים ששרת-העבודה הזכירה, והאם ישנם "כתבים עתיקים" אחרים לכך ?

העם ששמר על מנוחת השבת לפי התורה במשך אלפי שנות גלותו, ושהתורה שמרה עליו ועל לאומיותו, מוכיח בתולדות חייו את הדברים שעליהם דיברה שרת-העבודה.

אריה בהיר (מפא"י) :

חבריי, מר מיקוניס, עדיין לא הגשימו אותה בשום מקום !

ראובן שרי (מפא"י) :

אני רוצה לומר למר מיקוניס, שעד שהוא מציע לפנינו הצעות שאין להן כל יסוד בארץ הלוחמת על קיבוץ גלויות, על הפרחת השממה, על יצירת מקורות קיום לאדם ולעם, הנאבקת על הגברת הייצור ועל הקטנת התלות הכלכלית...

שמואל מיקוניס (מק"י) :

בפקידות יש 36 שעות עבודה בשבוע — פה בישראל.

ראובן שרי (מפא"י) :

כלום לא תדע שבברית-המועצות שבוע עבודה הוא של 48 שעות ? ומה היסוד אם כן לרצונך ללמד אותנו ולהציע לפנינו הצעות מסוג זה ? אני מרשה לעצמי לומר שהצעותיך אלה אינן אלא נסיון של זריית אבק בעיני הבוחרים והציבור.

רצוני כמזכיר להעיר לחלק מן המתווכחים שמן הראוי לקרוא את החוק ביתר עיון כשבאים לדבר עליו. טענתו של מר מיקוניס שעובדי המדינה מוצאים מכלל ההגנה של החוק הזה, אין לה כל יסוד. סעיף 27 פסקה 2, מדבר רק על "עובדי המדינה שתפקידם מחייבם לעמוד לרשות העבודה גם מחוץ לשעות העבודה הרגילות", זאת אומרת על יוצא מן הכלל, בעוד שכלל עובדי המדינה מוגן עליידי החוק לפי סעיף 28 האומר: "לענין חוק זה דין עובד המדינה כדין כל עובד אחר".

חברת-הכנסת מזר סיים את דבריו בבדיחה על אריה כותימים שהחוק הזה מבטיח לנוח-עבודה בגיל קשיש, אם יפר אותו, כי נותנים לו מליכך הרבה מאסר שיצטרך להיות שנים רבות כדי לקיים את ענישו. והנה סעיף 23 מדבר על ".....קנס עד 50 לירות על כל עובד שהועדב כאמור או מאסר עד חודש אחד או שני הענשים כאחד". אם כן, רבי מזר, אין זה כדוריך ובדואי אין זה נושא לבדיחה. מן הצורך לעיין בחוק.

מר גנחובסקי השמיע כאן ביקורת קשה שאין השבת מוגנת ותובע חומרות. מר גנחובסקי, אני רוצה להבטיחך מנסיוני בין פועלים ובירושלים, שפועלים אינם רוצים לעבוד בשבת, לא מפני שאתה מטיף להם, אלא מפני שאחרי שבוע של 47 שעות עבודה הם רוצים לנוח ולהיות בבית, בחוג המשפחה והילדים. אולם הם רוצים לנוח בשבת בלי שוטרים ונוטרים. החוק קובע את השבת כיום מנוחה לעובד עברי, וזהו הישג שאפשר להתברך בו ביינסות לקשור בו מלחמת תרבות מוּקָה ומפוקפקת. החוק עושה את העבודה בשבת לדבר יוצא מן הכלל ורק כהוראת שעה, כי היסוד של המנוחה חיוני לעובד עצמו ועליו לא יתחר.

חברת-הכנסת מזר מציע לעשות ללא-יהודים אותו העוול שהיה קיים לגבי יהודים בפולין, בהונגריה ובגרמניה — להכריחם לשבות יומיים בשבוע. לשם מה ? אנו רוצים שיהודי ינוח בשבת, ולא-יהודי ינוח ביום המנוחה שלו. אין בזה כל סכנה לנוסח-החיים שלנו אלא הבטחת זכות אלמנטרית, כי אנו רוצים בשוויון האזרחים. ההצעה שלא-יהודים יעבדו רק חמישה ימים בשבוע משוללת

להתייעץ ולשאול גם להסכמתם של הרבנים ? אני תומך בדברי חברת הכנסת נצר, שיש לדאוג ליום מנוחה גם לעובדות במשק בית. גם שם יש לדאוג שיהיה יום עבודה של שמונה שעות ולא יותר.

ועוד דבר, שהעירו עליו בצדק בעתונות. קיים מאב סימום של שעות העבודה במשך שבוע, אך לגבי פקידים למשל ידוע, שהם אינם עובדים 48 שעות במשך שבוע.

אני תומך בהצעתו של חברת הכנסת אונא, שהצעת חוק זו תתווך לממשלה ותובא לפני הכנסת יחד עם חוק השבת, מפני ששני החוקים קשורים קשר בליינתק.

היו"ר י. שפרינצק :

נואמים רבים חזורים על דברים שכבר נאמרו. עוד מעט אצטרך לפנות לשרת העבודה שתציע חוק הגנה על היושבראש.

יצחק בן-צבי (ממא"י) :

כבוד היושבראש, כנסת נכבדה. צדקה שרת העבודה בהקדמתה, שזכות גדולה היא להביא את החוק הזה בפני הכנסת. זכות גדולה היא גם לכנסת הזאת לדון ולקבל את החוק הזה: חוק העבודה והמנוחה. ולא מפני שהחוק כליך רבולוציונרי או חדש. החוק אינו כליך חדש בש"בילנו, החידוש הוא בזה, שזכינו לדון מעל במה זו בחוק הזה. ועוד דבר : אפייני הוא, שבשנת תשי"א שמענו ברכות לעצם החוק הזה גם מימין וגם משמאל, אך צריך לזכור, שהחוק הזה הוכן במשך עשרות שנים בטרם היות מדינת ישראל. כבר צויין כאן, שלפני שלושים שנה בדיוק, בימי חנוכה, נוסדה הסתדרות העובדים שזכיתי להיות בין עשרת חבריה הראשונים. הדבר הראשון שהוכרו עליו בתועידת היסוד של ההסתדרות, הוא זכות הפועל לתנאי העבודה, ובמיוחד זכות הפועל ליום מנוחה השבת וכן זכותו למנוחה גם במשך ששת ימי המעשה לאחר העבודה. לא רק שלושים שנה, אלא מיום שדרכה רגלו של הפועל החלוצי, שלא נקרא בשם חלוצי, הפועל של העליה השנייה, מהיום ההוא נלחמנו להגביל את שעות העבודה לפועל ולהבטיח לו מנוחה חוקית. בזמן שלא היה עדיין חוק כזה לא בימי טורקיה ולא בימי המאנדאט.

את החוק הזה הנהיג או הפועל בתור מנהג ונלחם עליו בכל העקשנות. הזמן לא יספיק לי לתת כאן תמונה על אותו מצב שאני זוכר אותו היטב; אז לא היה ידוע על 8 או 7 שעות עבודה, אלא — 18 שעות עבודה ביום, בשדה מצאת השמש ועד בואה, ובעיר בלי כל גבול. לכן אני מברך על הרגע הזה, שמדינת ישראל דנה בחוק הגנת העובד בתור חוק לאומי, חוקיחובה ממלכתי.

דיברו כאן על שני דברים: על המנוחה השבועית, על יום השבת, ועל זכות המנוחה לאחר שעות העבודה בששת ימי המעשה. יש לציין בגאון, שעצם החוק היהודי על מנוחת השבת קשור קשר אורגני ברעיון של שוויון בני האדם; „לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך... למען ינוחו בו עבדך ואמתך כמורך". הארכיאולוגיה והחקר ההיסטורי שהתקדמו מאד בזמן האחרון, לא מצאו עדיין שום מקור ושום רמז על כך, שאיזה עם אחר בעולם הגיע באיו תקופה היסטורית לרעיון של זכות המנוחה לעבד או לעובד, לא באשור, לא בבבל, ולא בסין. זכות זו ניתנה על-ידי אותו המחוקק שנתן לנו את

ישנם עמים המחקים אותו בזה, שהתחילו אחרי כן למצוא את הצדק הסוציאלי שבמנוחת יום אחד. אך האם יש דמיון בין חוק השבת שלנו ובין איזה חוק אחר ליום המנוחה ? החוק המקורי שלנו אומר: לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך והמורדך וכל בהמתך וגרד אשר בשעריך, למען ינוח עבדך ואמתך כמורך. כלומר, יש כאן דאגה לא רק לאדם שלא יעבוד קשה מדי, אלא גם לבעלי החיים.

היום לאחר ישיבת הוועדה היו לי שתי שיחות עם שנים מחברות הכנסת. אחת מהן, חברת הכנסת למדן, שאלה אותי : מדוע חזן מקבל שכר בעד עבודתו כשעובד לפני התיבה בימי שבתות וחגים ? עניתי לה על שאלתה, אך מכיון שהיא חזרה עליה כעת, כנראה לא הסתפקה בתשובתי, אחזור גם אני על תשובתי. החזן איננו מקבל שכר בעד עבודתו בשבת או בחג, הוא מקבל את השכר בעד הימים שהוא מתכוון לעבוד לפני התיבה בשבת ואפילו ביום כיפור.

חברת הכנסת נצר סיפרה לי היום — אני מרשה לעצמי למסור את דבריה ואבקש את סליחתה מראש — שהיא זוכרת עוד, שבימי ילדותה שאלה את אביה, מדוע נאסר עליה לשאת מטפחת בשבת ברשות הרבים ? והוא ענה לה: אם יתירו לך לשאת מטפחת, יתירו לאחר זאת לשאת גם מוזהר ולסבל לשאת משא בשבת, כי חוק צריך להיות חוק וזה ידוע לכל יודעי דת ודין.

חוק מנוחת השבת, אותו חוק המצווה והאוסר עלינו כל חילול שבת, אותו חוק מצווה אותו לחלל את השבת להצלת נפש תינוק בן-יומו ועל-אחת כמה וכמה בשעת חירום להצלת נפשות או להצלת המדינה.

החוקים הסוציאליים שלנו, כגון חוק סוציאלי זה, אין לנו להתבייש בהם, הם פתחו לפנינו את הדרך ועליהם הם אנו בונים. ישנם כאלה הרוצים להסיח את דעתם מן החוקים הנזכרים בתורתנו; לדוגמה הפסוק: „לא תרדה בו בפרך". אפילו העבודה שאתה עושה על-ידך, אל תהא עבודת פרך. ועל אותו החוק האומר לנו: „כי טוב לו עמך", אומרים חכמינו ז"ל: „מנין שלא תהיה אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה תשתה יין ישן והוא ישתה יין חדש, אתה תהיה ישן על מוכין והוא יהיה ישן על תבן, תלמוד לומר, כי טוב לו עמך" — במאכל ובמשתה". חוקים סוציאליים אלה הם קודמים לכל האמנות הבינלאומיות, ולכל החוקים הסוציאליים של כל אומה ולשון אחת בעולם.

וביחס לגופו של החוק, כבר דובר כאן הרבה, שחוק זה פוגע, מכיון שהוא מרשה — עם כל הכבוד לשרת הע"ב בודה — להתיר את הרצועה. אנו רואים, שמתירים לפי החוק חילול שבת בגלל ספורט ושעשועים, וזוהי פגיעה בצפור נפשה של האומה, יום השבת.

אחר כך ישנו טעיה הקובע, שיש להתייעץ עם גורמים מסויימים. רבותי, בסעיף 30 כתוב, שיש לאשר את הדבר לאחר ששרת העבודה יתייעץ עם ועדי העובדים — וזה מוצדק מאד; אחר כך הוא קובע, שיש צורך בהתייעצות עם ארגון העובדים, המייצג את המספר הגדול ביותר של עובדי המדינה. החוק כשלעצמו הוא כליך חשוב בעיני, שאיננו מערב פה עניני מפלגות, אך למה לא כתוב, שיש להתייעץ עם אלה, שהסמכות בידם לומר את דברם בקשר עם שמירת יום השבת ? האם אין צורך

אני מסיים. שני הדברים קשורים זה בזה והתידוש בדבר הוא שהפארלאמנט הזה בכוח הממלכתי שלו בא לקבוע כחוק את אותו העיקר, שאינו חדש אצלנו — חוק מנוחת השבת, מנוחת העובד — בזה אנו מקיימים דבר שלא היה עוד: אנו מוכים את עם ישראל בצורה ממלכתית בחוק הגנת העובד, חוק המנוחה והעבודה בימי המעשה ואחרי עבודתו, חוק הגנה לשבות את שבתו, את אותה השבת, שעמנו היה הראשון בעולם לקבלו, ושימש בזה דוגמה ומופת לאומות העולם. אך אנחנו רואים להחליט על חוק המחייב את ביצועו בצורה המתאימה לזמן, המתאימה למדינה, המתאימה לצרכי העליה הגדולה ובתנאים המאפשרים לקיים את "וחי בהם, ולא שימות בהם".

אסתר רויאל-נאור (תנועת החרות):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. החוק המובא בזה לפנינו הוא חוק-יסודי, וחשיבותו רבה לגבי שמירת כוחותיו של האדם העובד במדינה. הרצל כתב: "עשרה של ארץ — הם אנשיה העובדים". ואם נזכור זאת, נדע ודאי להוקיר, להחשיב ולהעריך, במידה המתאימה והנכונה, את החוק הקובע את שעות-העבודה ומונע אפשרות של עבודה בלתי-מוגבלת, בתנאים שיביאו להרעת בריאותו ורמת-חיו של העובד בארץ, להחלשת כוחו, להחלשת מרצו ויומנתו. אולם, ברצוני לעמוד על דבר שאינו בחוק, דבר הטעון תיקון: לא נזכר בחוק מה יהיה דינם של נערים עובדים. יש לקבוע שמספר שעות-העבודה של נערים ונערות עובדים, לא יהיה ארוך כל-כך ויום עבד דתם יהיה קצר יותר, מפני שהם חייבים ללכת לבית-הספר, וצריך להשאיר להם גם שעות מספר, ולו רק שעות קצרות בלבד, למנוחה, לאורור ולעיון בספר.

ולא רק זאת. קיים בארצנו חוק חינוך-חובה, אולם, חוק זה עדיין לא השיג את מטרותיו. עוד מוטשים בחוצות ילדים מוכרי שוויכס ועתונים, ועוד הולכות לשפי שף רצפות ילדות קטנות בגיל בית-הספר. ולמרות זה שהחוק לחינוך-חובה מאיים בעונש מאסר ובקנס כספי, עדיין משוטטים ילדים אלה ברחובות והם אכולי מרורות חיים. יש להתקין חוק לאיסור עבודת ילדים, ואז, גם אותם ההורים המפגרים לשלוח את ילדיהם לבית-הספר, ושולחים אותם תחת זאת לעבודה, יהיו נאלצים, ברצונם או לא ברצונם, לשלוח אותם לבית-הספר, שהרי אם הילדים לא יוכלו ללכת לעבודה ולהביא את פרוטותיהם, יבינו סוף-כלי-סוף ההורים, שצריך לשלוח אותם למקום שיאה להם להיות — לבית-הספר. ידוע לי שקיים בארץ חוק, עוד מתקופת המאנדאט, המטפל בעניין זה של גיל הילדים ועבודתם: אולם עדיין אין חוק עברי מקורי לכך, וזה יהיה בחדאי הישג נאה של משרד-העבודה ושל שרת-העבודה, אם יובא חוק כזה בהקדם.

ואני רוצה לעמוד עוד במלים אחדות על דברים שנשמעו כאן בתוך הוויכוח או בשולי הוויכוח. מר שרי ומר תבורי שקדם לו הביעו איש איש, לפי הטמפראמנט שלו, את רגשותיהם ואת השקפותיהם, שכוונו כלפי חברי. ואני רוצה לומר לבחריה-הכנסת אלה: באותם הימים שמר שרי לחם, כפי שהוא אומר, על יום-עבודה של שמונה שעות — לחמו חברי על יום עבודה של פתי-לחם. ועל כן, מר שרי, אין לבוא ולומר: אנחנו לחמנו על שמונה שעות, ואתם לא לחמנו, אז, אל תדברו על רעיונו של הרצל בדבר יום-עבודה של שבע שעות. אנחנו

עשרת הדברות. יש להתגאות באמת על כך, שהעם שקיבל זאת היה עם ישראל, הוא ולא אחר, ושמשך מאות בשנים, ואולי גם אלפים בשנים, היינו העם היחיד שקיים את מנוחת העובד בשבת. לא פחות מזה יש לציין את מחוללי הרעיון של שעות העבודה והמנוחה בשבת ימי המעשה. לא מחוקק אחד עשה זאת, אלא מעמד העובדים, התנועה הסוציאליסטית, ויש בזה כעין השלמה לרעיון השבת. הזכות לחייב את המעביד להגביל את יום העבודה ל־8 שעות, רעיון זה הוא פרי רוחו הקולקטיבי של הפועל על המאורגן בעולם. את זה אין לצרף לחשבון עם ישראל, אם כי היהודים מילאו תפקיד גדול גם במלחמה על תנאי העבודה ובעד הגבלת שעות העבודה.

אני חוזר ואומר: את החוק הזה קבענו עוד לפני קום המדינה, וזכותנו היא שהמדינה תקבל אותו כחוק לאומי ממלכתי. אך אין לעשות מהחוק הזה כדור החרות, אין לעשות ממנו קאפיטאל פוליטי למפלגות. אם אנו מציעים את ההישג הזה בצורה שנחשב על-ידי תנועת הפועלים הבינלאומית, הרי אין "להכות" אותנו בה"צעה "טובה יותר" של 7 שעות עבודה ביום, או 40 שעות עבודה בשבוע. בהצעה מסוג זה אין דאגתי-יתר לפועל, אלא מעין התחרות "מי יתן יותר".

בנוגע לשבת, עלי להעיר לאלה שהביאו לנו ציטטות על קדושת השבת. נכון שהשבת הוא מוסד אנושי נעלה, מוסד דתי וסוציאלי, אך אנו לא באנו לעשות כאן תיקון גנים בדת, לשנות אותה או לתקנה. תפקידנו כאן הוא לקבוע, מה יכולה ומה צריכה המדינה לעשות כדי להבטיח את שמירת השבת; אך אין להביא את הדבר הזה לידי אבסורד. חברי-הכנסת גנחובסקי שדיבר על זאת, הביא ציטאטות, אך לא הגיע עד סופו. הוא לא הציע לקבל את החוק הדתי בשלימותו; הוא לא הציע בתור סאנקציה את עונש "סקילה", זה אפילו לא עלה על דעתו. אכן אין ספק שאנו דנים פה על כך, מה יכולה המדינה לעשות כדי להבטיח את מנוחת השבת. היא צריכה לקבוע גם קנסות ומה הן הקנסות — וזאת היא עושה. אל יבואו כאן בדרישות, שאנו נחליט כאן לקבל את השולחן-ערוך כחוק ממלכתי. אם תציע זאת, תגדעו לכך שיתבטלו אותה, וזאת הרי אין אתם רוצים ואין אנו רוצים. אנו באנו לחזק את חוק מנוחת השבת בצורה ממלכתית, ולחזק אפשר רק באופן כזה שנוכל לקיימו ולחיות בו במדינה זו, בדורותינו אלה. בימי בית ראשון ובית שני לא היו תנאי זמנני קיימים בעולם: לא היה חשמל, לא היו אוטו-בוסים, לא היו רכבות, לא היו אווירונים, ולא ייתכן שנת'עלם מכל אלה ונגזור גזירות, שאינן מאפשרות את קיומה של המדינה. אי-אפשר לקבל את הצעתו של מר מזר האומרת, שאם גם יש לתת חופש למיעוטים לחוג את השבת שלהם, הרי רק בתנאי שחגם יבוא כתוספת על חגיגתנו. אין אנו הולכים לא בדרכי האנטיקם בפולניה ולא בדרכי המקולקלות שבאומות. מגוון לחשוב, שאם יפתחו חנויות של לא-יהודים בשבת שלנו, הרי זה יח'תור תחת קיום היהודים שומרי השבת.

עלינו לזכור דבר אחד: אם אנו מציעים חוק של שמירת שבת, הרי זה מפני שהעם כולו רוצה בו. ואם העם כולו רוצה בו, הוא ידע להגן על זה הגנה מוסרית או ציבורית. אין שום סכנה, שאם מישהו מן המיעוטים יורשה לחוג את חגו, זה יחזור תחת השבת.

„בעל כרחיה הוא דמיתגר“, הפועל משכיר את עצמו בעל כרחו ולא מרצונו הטוב, מכיון שהוא צריך להתפרנס. ומשום כך הוא משכיר עצמו לעבודה. אין כאן חוזה חפשי, כי הפועל למעשה אינו חפשי בהחלטתו, ולכן על החוק במקרים כאלה להתערב. החוק צריך להתערב בכל מקרה שיש בו ענין של שני אנשים שאחד מהם חוק מחברו, והוא צריך להגן על החלש. יתר על כן, לפעמים צריך החוק להגן על האדם, באשר אדם הוא, גם מפני עצמו. לפעמים אדם אומר: מה איכפת לכם אם אעבוד 10—12 שעות ביום. אבל החוק אומר — לא. יש סה מוסר ואינטרס ציבורי עליו, ואינך יכול לעבוד 10—12 שעות. גם ביחס לשמירת השבת יכול אדם לומר מה איכפת לכם, אני רוצה לעבוד שבעה ימים בשבוע. אבל החוק אינו מתיר, כי החוק חייב להגן עליו. אני רוצה להזכיר שדוקא הסוציאליזם בראשית דרכו התנגד לחוקי עבודה ולחוקים סוציאליים. הסוציאליסטים טענו שכל שגרוע יותר, כן טוב יותר. או מהפכה סוציאלית אלתר, או לא כלום. אבל אחר-כך התפתח הסוציאליזם והאביר לוציני, שאנו נוהגים לפיו, והסוציאליזם הזה פתח את חוקי העבודה והמנוחה.

אבל דוקא מפני שאנו היינו הראשונים לחקיקת חוקי עבודה, צריכה היתה הצעת-חוק זו להיות הטובה ביותר. אולם לעצמנו אינה טובה מחוקים אחרים ואולי אף נופלת מהם. אמנם, בכמה פרטים אין מצבנו מרשה לנו להידמות לארצות אחרות. אין אנו מינה עשירה, איננו יכולים להרשות לעצמנו דברים שאולי ברבות הימים נתקנם, אבל במקצת המצב הוא כן משום חוסר אומץ-רוח לעשות את הדברים. שעת קצרה ולא אוכל להתעכב על פרטים, אעמוד רק על הצעות אחדות לתיקון נים שנביאם לפני הוועדה, גם בשטח של עובדי המדינה וגם בשטח של מספר שעות עבודה. וגם ביחס ליום מנוחה בקיבוצים ושל חברי קיבוצים. אני רוצה להזכיר שזוהי פרשה אצלנו שעדיין לא עמדנו עליה. ראיתי פעם ראשי פרקים של הצעת „חוק הקיבוצים“. בזמן שמר ציולינג היה שר-החקלאות, ניסה — או רצה — לנסח הצעת-חוק כזאת. גם אני ניסיתי — לפי בקשת הקיבוץ הדתי — לנסח הצעת חוק בשביל הקיבוץ, אבל כל עוד אין חוקת קיבוץ, אינני סבור שאנו יכולים לעבור לסדר-היום ובהצעת חוק לשעות עבודה לא לכלול, לא להזכיר ולא לתת הגנה לרבותו חברי קיבוץ. אי-אפשר שלא להבטיח להם שעות עבודה ומנוחה. אני גם סבור שה-ענין של מתן אפשרויות לטטיה מהוראות החוק בהסכם קולקטיבי הוא מסוכן, הוא פותח פרצה רחבה מדי. גם בזה נדון בוועדה, ושם נציע תיקונים מתאימים.

אני רוצה לומר מלים מספר בקשר עם דבריו של חבר-הכנסת מזורי. בענין זה דובר בחזית הדתית המאור, חדת, ואין אחראי לדבריו הפרטים של חבר-הכנסת מזורי. אצלנו הובע חשש מפני פתיחת פתח, שנמצא בה צעת החוק, בצורה בלתי-מוגבלת בקשר עם יום המנוחה ללא-יהודים. גם אני סבור שלא צריך לחייב לא-יהודים לשבות שבת יהודית. אבל סבורני שצריך להתקין בחוק תקנה שלא יפתחו לא-יהודים חנויות — למשל ברחוב אלנבי בתל-אביב. היהודים צריכים לשבות את שבתם שלהם בסביבה יהודית. בסביבה יהודית — למשל ברחוב דוד ילין בירושלים במקום שאני גר — אם יפתחו חנות לא-יהודית בשבת, כמוכן יפגע בי הרבה ולא אסכים לכך. אינני יודע מי יסתתר מאחורי חנות

לחמנו על פתילחם, שלא תהיה מותנית בהשקפות והש-תיכויות; לחמנו על הזכות הפשוטה לעבוד ולהתפרנס מעבודתנו.

ולא זה בלבד. לא לנו צריך לומר מר תבורי, שאנו לא הבינונו את ייעודו של ציבור העובדים בארץ ומתוך כך נבעו כל מיני תופעות, כפי שהוא מגדיר את הדבר. לא כן הדבר. מורה דורנו, זאב ז'בוטינסקי, גיבש את השקפותיו בשיר אחד, „שיר הדגל“.

שלמה לביא (מפא"י):

על דם ובז!

אסתר רזיאל-נאור (תנועת החרות):

אמנם נזכר שם דם — הבז נמצא במקום אחר, אדוני.

ובשיר זה, כמו ביתר שיריו האחרים, הוא עסק לא כפיוט בלבד, אלא הביע השקפה חברתית מדינית שלמה. בשיר הדגל מדובר על ההרכב הנפשי, מותר לומר: ההרכב החימי של נפש הנוער, כפי שהוא מבין אותו ורוצה לראותו. שם מדובר על שלושה אגלי דם, שאחד מהם צבעו תכלת, המסמל את הטוהר, אחד מהם צבעו כשלג, המסמל את העבודה, אחד מהם צבעו זהב, המסמל את השאיפה לשחרור. ואחר-כך בא גם האדום, הדם הזה, אולם הוא אינו על הדגל — הוא בלב. ובכית המגדיר את הקטע כתוב: „לבנה זעת המצת, היוצרת, הבונה, היא תוריע זרע צדק בשדה ובגנה“.

ומשום כך, מר שרי וכל יתר חבריו, משום שלא חפצתם ולא הבינוכם, שמחוץ להפרחת השממה ויועתי המצת, העבודה וביצורה, שהם ערכים חשובים ונכבדים מאד להקמת המולדת, דרוש גם צדק — משום כך הייתם צריכים, כנראה, לנפץ גולגולות ולהיווכח אם הדם הוא אדום, והדם האדום התגולל אחר-כך בבז של פתח-תקוה וחיפה ובשאר המקומות.

אולם הדברים הללו שייכים לתקופת טרום-המדינה. ועם קום המדינה בלי שום ספק ישרור בה, בצד החוקים להטבת תנאי העבודה והשמירה על העובד, אותו הצדק שיתן לכל אדם עובד את הזכות האלמנטארית לעבוד, בלי כל קשר להשקפותיו או להשתייכותו.

זרח ורהפטיג (החזית הדתית המאוחדת):

כבוד היושב-ראש, מורי ורבותי. אני מצטרף לדברי השבח ששמענו כאן על דברי ההקדמה של שרת-העבודה. שרת-העבודה הזכירה שתורת ישראל היא שנתנה לעולם את חוקי העבודה הראשונים. ובהודמנות זו אני מצרף משאלה שכבר הובעה פעם עליידי אחד מחברי, והיא שכל הצעת חוק תהא מלווה מבוא ודברי הסבר על השתלש-לות החוקים האלה במשפט העברי. זה היה מאלף מאד, ולפעמים גם לטובתם של חברי-הכנסת.

מהו הבסיס המוסרי בכלל של חוקי העבודה? בדרך כלל שרר במשפט, ובעיקר במשפט הרומאי, הכלל של חופש חוזה. אנשים מבוגרים יכולים לעשות בינם לבין עצמם חוזים והסכמים. אבל חוקי ישראל אומרים שגם אנשים מבוגרים לא תמיד חוזקים הם במדה שווה, והחוק בא להגן על החלש. יש לנו דין האומר שפועל יכול לחזור בו בחצי היום, ורש"י מפרש — מפני שהפועל

עמי אסף (מסא"י) :

אדוני היושב־ראש, חברי־הכנסת. בראשית דברי אני רוצה לשבח את החוק על ניסוחו הבהיר, ועל השפה הקלה שבה הוא כתוב, כך שאפשר לקרוא אותו ולהבין מה נאמר בו, בלי לקטש את המצת ולהשתדל לפענח מה מסתתר אחרי הדברים. דבר זה אינו רגיל בהצעות החוקים שאנו מקבלים, והייתי מציע לממשלה להשתמש בנסיגון של מנסחי החוק הזה גם בקשר לחוקים אחרים.

ההשקפה שממנה נובע החוק הזה וחוקי־עבודה אחרים, היא שהממירה „ביצועת אפיך תאכל לחם“ קללה היא. כנראה שמימרה זו היא באמת קללה, כל זמן שאדם חייב להשכיר את עמלו וכוחו לזולתו. ודאי מעלה היא לחוק שהוא מקיף חוגים וסוגים רבים של עובדים. אבל אינני סבור שעלינו לחתור לקראת הגדלת מספר האנשים הדין חוקים לחוק זה ולהגנתו. אחד היתרונות הגדולים שהגענו אליהם, הוא שיש מספר גדול והולך של חוגים שאינם זקוקים לחוקים אלה ולהגנה שהם נותנים לאנשים עובדים. בזה אני חולק בעצם על דברי קודמי, התובע חוק הגנה לעובד נגד עצמו. מכיר אני אנשים רבים, ויש מהם גם בבית הזה, שהיו אומללים אם נגזר עליהם לעבוד רק אותו מספר השעות אשר החוק מחייב. אינני סבור שאנשים אלה משועבדים יותר, שעולמם הרוחני צר יותר ושמשחבתם מוגבלת יותר מאלה העובדים מספר מוגבל של שעות. בעבודה יש שעבוד רק כשאדם רואה אותה כהכרח, שאין לו מוצא זולתה כדי למצוא את קיומו. במקרה זה יש הכרח להגביל את מספר השעות שהוא עובד.

בתקופה שאנו חיים בה יש דבר אחד שצריך להנחות אותנו בעריכת חוקינו, ולא רק בעריכת חוקינו, כי אם גם בכל שטחי החיים, והוא קיבוץ גלויות. אינני סבור שהגיעה השעה לחפש דרכים רבות כליכך כדי למנוע עבודה. לא הגענו לכך. אני מכיר את ההאריה האומרת כי פריון העבודה אינו גדל עם ריבוי שעות העבודה. אולם, כדי לפתור את הבעיה הזאת, זקוקים אנו לדברים שאינם בידני. חברת־הכנסת למדן אמרה שאפשר לפעמים, על ידי ציוד נוסף, למנוע עבודת לילה; אולם, ציוד נוסף זה איננו בידני. אם יש לנו מכונות מעטות ואנו יכולים לנצל עלידי עבודה בשנים או שלוש משמרות, בזמן שאין לנו אפשרות לרכוש מכונות נוספות לשם מניעת עבודת לילה, הרי יש לדעתי לנצל את המכונות. חושבני כי כל עוד פת הלחם אינה מוכתחת לנו ברווחה, איננו יכולים להחמיר בכגון דא. בכמה היינו יכולים להקל עלינו את הבניה, או בייצור עבודות וזרועות רבות, אילו ניתן לנו להרבות את שעות העבודה על המספר הקטן של בעלי־המקצוע, היכולים לבצע את העבודות האלה.

יש שטחי־עבודה שבהם המצב אינו כפי שתוארתי. בכל מקום שניתן להרבות עובדים, ולהימנע עלידי כך משעות נוספות, יש לעשות זאת. אבל הייתי רוצה שבת־קופה זו שאנו נהנים בה, במקרים שהחוק מחייב שעות נוספות, לא נחמיר בעניינים אלה; כי לפעמים מחמיצים עונה העוברת וחולפת בשל ההכרח לפנות בעניינים שונים ממשרד למשרד ולטפל טיפול רב עד שמשיגים את ההיתר. אני מפנה את דברי אל שרת־העבודה; תחפשיג דרכים שיאפשרו ניצול יעיל יותר של בעלי־מקצוע, לנוכח צרכי קיבוץ גלויות. טוב לנסוע במכונית משוכללת, אך כשאין מכונית משוכללת והולכים ברגל, זה לוקח זמן.

לא־יהודית זו. ולכן צריך החוק להבטיח את מנוחת יום השבת של הסביבה היהודית, והלא־יהודים באותה סביבה מוכרחים להתאים את עצמם לסביבה. הם רשאים לעבוד או לפתוח עסקים בשבת אך ורק בסביבה לא־יהודית.

אני בקי בפרשה זו של יום מנוחה בכל העולם כולו. בשום מקום אין קיים חוק או נוהג כזה שעל־פיו תינתן אפשרות למיעוטים לפתוח חנויות ביום המנוחה הרשמי באופן חפשי, בלי שום הגבלות. ואני רוצה שהגבלה מעין זו תובטח גם אצלנו.

אני רוצה לומר עוד כמה מלים על דבר שהוא, לדעתי, היסוד לכל חוקי העבודה, והוא: מנוחת השבת. הרי מנוחת השבת זהו היסוד לכל חוקי העבודה. החוק הזה במקצת פוגע בענין. אין לך דבר מקורי יהודי יותר מחוק השבת. אנו עם השבת, אנו עם מקדשי שביעי, ומשום כך דוקא החוק שאנו מחוקקים בענין יום המנוחה, צריך שיהא מגן הרבה יותר על יום המנוחה מאשר חוקים אחרים. ולצערי הרב, הצעת־חוק זו נוספת במקצת מכמה חוקי עבודה אחרים. בענין זה — לכל הפחות — אנו צריכים לעמוד בראש, כי אנו נתנו את השבת לעולם, ואנו צריכים להגן עליה. בענין של חילול שבת או עבודה בשבת יש לנו ענין עם שלוש פירצות. האחת — ועליה אנו יושבים ודגים — זו היא האפשרות של עבודה לצרכים חיוניים, מה שמוגדר בדין כ„פיקוח נפש“. בענין זה עשתה היהדות הדתית בשנים האחרונות עבודת הכנה רבה, והלוואי ומוסדות המדינה היו רוצים לדון אתנו והיינו מוכיחים להם שאפשר לקיים את המדינה ולא לבטל את השבת.

הפירצה השניה — ענין של צרכי כילוי זמן — תענוגים. פה ישנה סכנה של סילוף שבת ישראל. עם ישראל בעל אופי מיוחד הוא, ואני לא אצטט את הציטטות ממקורותינו, אבל אזכיר שהפרופ' איינשטיין בספרו האחרון, כשהוא מחפש ביטוי לאפיו המיוחד של עם ישראל, אומר ששם ישראל הוא עם המחשבה והרוח. רבותי, סכנה אורבת למדינה, ששם ישראל במדינת־ישראל יחדל מלהיות עם המחשבה והרוח. החמירות תאכל אותנו אם לא נאפשר את יום המנוחה הזה, את השבת, שתהיה מוקדשת לתורה ולחכמה. לא ניתנה שבת אלא ללמוד תורה, אומרים חז"ל.

דבר שלישי — ענין חילול שבת למען בצע כסף. על זאת נכריז מלחמה. בסעיף 11 אתם כותבים על אפירות של מתן היתר לעבודה בשבת במקומות שבהם עובדים במשמרות. מה הדבר הזה אם לא למען בצע כסף? הרי אין זה אלא כדי להפיק תועלת כספית נוספת מבית־החרושת. בוועדה נציע כמה תיקונים לסעיף 11. אם יש ענין של היתר עבודה, הרי יהיה זה היתר עבודה לצרכים חיוניים, ולא היתר עבודה לעניינים של סילוף השבת, ולעניינים כסף.

רבותי, אני רוצה לפנות במשפט אחרון בענין זה במיוחד לחברי נפולגות הפועלים — מפא"י ומפ"ם. אתם באמת ובתמים? ואני מאמין שבאמת ובתמים — אתם דואגים לא רק לשלומם הגופני של העובדים אלא גם לחופש המחשבה שלהם ולהתפתחותם הרוחנית, צריכים אתם להיות בעלי־הברית הראשונים של היהדות הדתית הלוחמת למען מנוחת השבת ולמען קדושתה.

רצונו של האדם העובד לנוח, קודם לדמותו המוסרית של ערך קדושת השבת. אולם, אם אתם סבורים שיש עכשיו אפשרות לקיים במדינתנו את מנוחת השבת עלי-פי כל החוקים המסורתיים, עד לידי אותו עונש שחבר-הכנסת גנזבסקי הזכיר לנו, שאדם המקושש עצים בשבת אחת דתו להיסקל כמו בימים שבני ישראל היו במדבר, הרי אתם טועים טעות חמורה. גם אילו היה בכנסת זו רוב שהיה תומך בתפיסתכם לגבי מנוחת השבת, לא היתה המדינה יכולה לעמוד בה. חשוב מאד שתבינו דבר זה, כי אם לא תבינו אותו, תגרמו תקלות חמורות מאד ביחסים הפנימיים בקרב העם היושב בציון. לא תיתכן בחיים המודרניים שמירת שבת בצורה שאחם דורשים אותה, אם איננו רוצים להביא לידי זעזועים חמורים ביותר לאשיות מדינתנו. אין זה ענין של ויכוח מופשט בינינו, אלא שאין קיימת אפשרות כזו ומוטב שתבינו זאת בעוד מועד.

נכון שבגולה שמרה השבת על מהותו המיוחדת של העם היהודי, וגם במדינתנו, כשאנו חיים את חיינו העצמיים, יש ערך רב מאד למנוחת השבת. אולם, על מהותו המוסרית והחברתית תשמרו לא רק השבת, כי אם כל עבודתנו ויצירתנו הרוחנית, התרבותית, הכלכלית, ברוח תנועת העבודה. ברוח ערכי העבודה.

אני נמנה על המעריכים מאד מאד את גילויי התרבות והרוח של העם היהודי, וכולל בזה את היצירה הדתית ואת המחשבה הדתית על כל גילוייה וצורותיה. אולם, אין אפשרות לקבל דעתכם שזה יכול לשמש היסוד הרוחני היחיד לחיינו בארץ.

אני משתומם מאד עליכם, ותסלחו לי אם אחשוך בכס, שגם אתם מבנים שדבר זה הוא בלתיאפשרי. יש בארץ אנשים דתיים, ולהם מאפשרת המדינה לקיים את מצות מנוחת השבת כפי שהדבר רצוי להם עלי-פי התורה והמסורה. אולם, אינכם יכולים להכניס למסגרת כובלת זו את כל העם היושב בציון, בניגוד גמור להתפתחותה ולקיומה של מדינת-ישראל. אנו לא נוכל לעמוד בכך.

אני משתומם על שחברים רבים מערערים על זכותה של שרת-העבודה להתיר עבודה בשבת, ומשתומם על ההצעה למסור זכות זו לרבנות הראשית. ברור ששרת-העבודה לא תעשה זאת מתוך שמחה, אלא תעשה זאת במקרים יוצאים מן הכלל המפורשים בחוק. אפשר לחלוק על פרט זה או אחר, אולם אין למסור זכות זו לרבנות הראשית, כשיש לנו ממשלה, שריבטחון, שר-העבודה, וחיים ממלכתיים מסודרים. איך נוכל לעמוד בזה? אם יצטרכו מטעמי בטחון להתיר עבודה בשבת וזאת יעשה שר-הבטחון באמצעות שר-העבודה, תבוא הרבנות הראשית ותאמר: לא. אין מתירים. מי קובע אם הדבר נחוץ מבחינה בטחונית, הרבנות הראשית או צרכי הבטחון שמטפל בהם שר-הבטחון?

אני משתומם על הפשטות הזאת בעמדתכם: לרבנות תימסר הסמכות להתיר עבודה בשבת, בשעה שהצעה זו מכוננת למקרים יוצאים מן הכלל שהם חמורים לשלום המדינה ולבטחונה ולכל מיני צרכים אחרים, שאיני יכול לעמוד עליהם עכשיו. במלוא הכבוד, חניתן לאורחים הרחוקים האפשרות לחיות את חייהם כרצונם, אבל להכניס את המדינה כולה, על כל צרכיה הרבים והמגוונים, למסגרת זו — דבר זה בלתיאפשרי הוא.

אבל מוטב לפעמים ללכת ברגל מאשר לנסוע במכונית שיש להתחייב ולהשתעבד כדי להשיגה.

במידה שהסתכלתי בחיי אנשים שכירים — אני, במשך כל תקופת עבודתי בארץ, לא הייתי עובד שכיר — חלק קטן מן העובדים מפיק תועלת מריבוי שעות הפנאי. אינני יודע אם אמנם עלידי כך שנקטין את מספר שעות העבודה ונגיע ל-40 שעות עבודה, נעלה את התפתחות העובד בשטחים אחרים. יש לי פקפוקים בענין זה. הסיכנות לימדה אותי שלא תמיד יפיק העובד תועלת מזמנו הפנוי. החוק המוצע הוא האופטימם הרצוי בתנאינו. אין לשאוף, עלי-כפנים לא בתקופה הקרובה, להרחיק לכת בשטח זה.

אנשי החזית הדתית הציעו תרופה טובה — חצי יום מנוחה נוסף בשבוע. לא ברור לי אם הצעתם אומרת שיש להחליט על אותו מספר שעות עבודה לשבוע, או שחצי יום המנוחה צריך להקטין את מספר שעות העבודה. איש מהם לא פירש זאת. אני סבור שנגיע אולי באחד הימים למצב שבו נוכל להרשות לנו את הדבר הזה, אולם עוד רחוק היום ההוא.

שר-הסעד אמר שעלידי כך שנאפשר חצי יום מנוחה נוסף לשבוע, יגדל מספר האנשים שנוכל להעסיקם בעבודה. לעת-עתה צריך אני לציין בשמחה שבדרך כלל איננו סובלים מחוסר-עבודה. אולם אנו סובלים ממחסור באנשים בעלי-מקצוע.

בסיכום רצוני לומר, שעם כל החיוב שבחוק, הוא צריך להיות מודרך על-ידי הצו המרכזי של קיבוץ גלויות בימינו.

יונה כסה (מפא"י):

כנסת נכבדה. כאשר אנחנו דנים בחוק הזה, עלינו לזכור דבר חשוב מאד: כל היודע את תולדות מלחמת תנועת הפועלים בעולם וגם אצלנו על תנאי העבודה, על רמת-החיים ועל כל אותם ההישגים שהשיגה, יודע של מלחמה זו בכל אומה וגם אצלנו קדמו רעיונות נשגבים של מתקנים, אנשי מוסר, נביאים. תנועת הפועלים לא היתה חסרה את הבסיס המוסרי במלחמתה. אולם, כל זה לא הועיל. עד שלחם הפועל את מלחמתו הקשה, המקצועית, המעמדית, עד שהשיג במלחמתו מה שהשיג, לא הועיל הדבר. אז רק אז נהפכו הרעיונות הנעלים והנשיגים, המוסריים והחברתיים, לנחלה ממש של המעמד ושל האומה.

בכל מקרה שהשיגה של תנועת הפועלים נתפכים לחוק המדינה, כלומר לחוק האומה, יש לראות בכך את השלב העליון להישגו של הפועל, כי עלידי כך נהפך הדבר לנכס מוסרי וחברתי של העם כולו.

מבחינה זו יש חשיבות רבה לחוק הראשון ששרת-העבודה מביאה לפני הכנסת. ושאריו תבוא שורה של חוקים נוספים, אשר יוסיפו כבוד וערך מוסרי וחברתי למדינתנו.

אני רוצה לומר לחברי החזית הדתית, שבמסגרת של רגעים ספורים אין להיכנס לעומקה של ההלכה בענין מנוחת השבת. אולי צריכה הכנסת להקדיש לכך שעות רבות של בירור, כי הענין נוגע ליסוד היסודות של חיינו, ואין בינינו ויכוח על קדושת מנוחת השבת. עצם

וגם מבחינה מעשית. כמובן, כל ויכוח אצלנו, כמו הווי כוח על התחבורה, הופך למעשה לוויכוח תיאולוגי על השבת ואחריו גורל נועד גם לחוק זה. מבחינה מהותית אנו מצהירים ואומרים שאין השבת מסורה לרשות או לממשל או לשלטון — אפילו הוא שלטון ישראלי — שיהא עושה בשבת כרצונו וככל העולה על רוחו. הדבר בלתי-אפשרי הוא. אינני מתכוון לצמצם את תחום פעולתה של שרת העבודה, אני מציע חלוקת עבודה צודקת : אני משאיר לשרת העבודה את כל הסמכויות בשטח הפעולה בשבת ימי העבודה, כנאמר "ששת ימים תעבוד" אבל ביום השביעי, ביום המנוחה שעליו נאמר "וביום השביעי שבת לה' אלוהיך", אין לה סמכות. במקרה של צורך בהיתר לעבוד, אנחנו אומרים שאין דבר זה יכול להיות נתון בידו של שום שר, יהא מי שיהא, אפילו שר-הרשות שגם הוא עלול להתחלף. הדבר נתון לסמכותו של שר אחד — ואינני מתבייש לומר זאת כאן, להיפך, אני מתגאה בכך — שר התורה, הרב הראשי. הוא יכול להתיר.

אריה שפטל (מפא"י) :

מדוע אתה מתיר לרופא לעשות בשבת למען סיקוח נפש ?

אברהם גולדראט (החזית הדתית המאוחדת) :

אני מצטער על גישתו של חברי-הכנסת גוברין בענין הסמיכות, "סמיכות" שהוא מעניק לשרת-העבודה כסר סקת בזהירות "ישב הארץ" . . . איזו סמיכות מזורה יש לפרשה זו בזמן שמדברים על ערכים נעלים, מוסריים וקדושים, וכיצד באים להקנות זכות זו לשר, שיכריע בענין אמונות ודעות ? זוהי גישה בלתי-רצונית לנושא כה מכובד ונשגב.

רצוני לומר ביחס לעבודה בשבת, ואני מתכוון בעיי קר להשיב לחברי-הכנסת שפטל. ישנה הגדרה אחת וגם אנחנו נקבל אותה. לפני רגעים מספר שאל כאן חברי-הכנסת כסה: הייתכן שהרבנות הראשית תחזק את פעולת תנו ?

אני רוצה להיכנס עכשיו לוויכוח בשאלה אם הרבנות הראשית צריכה באמת לקבוע בענין זה, ואם צריכה להיות כאן מדינת-ישראל המבוססת על יסודות התורה. הזמן אינו מרשה לי לעשות זאת. אולם, ישנה הגדרה ברורה למדי: סיקוח נפש דוחה שבת, סיקוח נפש הן של היחיד הן של הציבור. אפשר להסכים להגדרה שבחוק האומרת: השר רשאי להתיר קידום עובדי בתי-החולים, בתי-מרקחת וכו', או התקופה שבה יעבד מצב של חירום במדינה, בשעת מלחמה וכו'. אם שר-הבטחון יקבע שלשם הגנת הארץ יש צורך לחלל את השבת, הוא הרופא המומחה בשטח זה — ובהסכמת הרבנות ינתן ההיתר. אולם, למה להרחיב את השטח הזה על התחבורה, על ספורט ושעשועים ? הרי יש הגדרה ברורה, והגדרה זו היא המחייבת את שרת העבודה, ואינו מוכנים ששטח את המושג הזה בשום פנים ואופן.

הייתי רוצה לשאול עוד דבר: מכניסים מה נימה של מפעלי תרבות. החוק מתיר עבודה בשבת, במפעל תרבות, ספורט ושעשועים. כלום התרבות מחייבת חילול שבת ? הרי כולנו יודעים שהשבת באה לעולם לשם התעלות הנפש, שבאותו יום יעסוק האדם בעניני תרבות, אך מי זה מחייב שהתרבות צריכה לגרור אחריה חילול שבת ?

אני משתומם על כך שחברי-הכנסת מזור ואחרים אינם מבינים את ההבדל המהותי בין עובד שכיר, בין פועל המשתכר למחייטיו אצל אחרים. ובין האדם העובד והיוצר במשקו, ושלפי הרגשתם צריך לאסור עליו לעבוד יותר משמונה שעות. הישג זה של שמונה שעות עבודה ביום, שאנחנו קובעים עכשיו בחוק המדינה, קיים במדינתנו כבר הרבה שנים לגבי פועל שכיר, אבל הפועל במשק, בקבוצה ובמושב, עבד שתיים-עשרה-עשר רים שעות. מפני שרצה לבנות את משקו ומפני שלא יכול היה להרשות לעצמו לעבוד רק שמונה שעות, אם רצה לפתח את המשק. גם עבודה בבית-חרושת שבמשקו היא עבודה אצל עצמו.

אליהו מזור (החזית הדתית המאוחדת) : זו הפליה.

יונה כסה (מפא"י) :

אין זו הפליה. כשם שהחוק אינו אוסר על עורך-דין לעבוד 15 שעות, ואינו אוסר על סופר לכתוב ספרים במשך 15 שעות, וכשם שאינו אוסר על אנשים העומדים ברשות עצמם לעבוד שעות כרצונם, כך אין החוק הזה יכול לאסור על האדם כמשקו לעבוד יותר משמונה שעות. ובדרך כלל אני מסכים לתפיסתו של חברי אסף שבני-אדם וברור ממילא לעבוד רק את מספר השעות הדרוש.

לאחר שתנועת הפועלים קיימת בארץ ארבעים שנה ומקיימת יצירה משקית, פועלית, חקלאית, הגיע הזמן שחברי-הכנסת מזור ואחרים יבינו את ההבדל המהותי העמוק בין יהודי העובד במשקו של הזולת והמוצא בדרך זו את לחמו ובין אדם העומד ברשות עצמו.

אברהם גולדראט (החזית הדתית המאוחדת) :

כנסת נכבדה, גם עלי מוטלת החובה הנעימה לקדם בכרכה חוק זה, ביחוד מבחינה פועלית. עיקר חידושו של חוק זה — מה שהוא נותן גושנסקה ממלכתית לנוהג שהיה נהוג גם עד עכשיו. אבל, מעתה אין זו רק הגנה ארגונית הסתדרותית על הפועל, על האדם העובד, אלא קיימת מעתה הגנה ממלכתית, מדינית, וזו תקנה סוצי-אלית חשובה מאד.

אבל לעצמנו הגדול אי-אפשר לי להצטרף לברכה זו בלב ונפש. יושב-ראש ועדת-העבודה, חברי-הכנסת גוברין, אמר כאן שיום קבלת חוק זה יהיה יום גדול לציבור הפועלים, יום תג ושמחה למשפחת העמלים. אבל שמחה זו מהולה בתוגה, מפני שחוק זה מכיל בקרבו גרעין המאיים בויתור על הערך המקודש ביותר ביש-ראל — השבת. אם מציעים לפגנו חוק סוציאלי בתנאי וי-תור על נכס יקר וקדוש, הרי שכרו של חוק זה יוצא בהפסדו. יש משום פאראדוקס בדבר, שעצם השבת של ישראל, שבאה כהישג הסוציאלי הגדול ביותר — עכשיו במדינת-ישראל עומדים לחוקק חוק סוציאלי שיהרוס ויבטל את ההישג הסוציאלי האדיר ביותר והחשוב ביותר של עם ישראל. לכן, יש לקרוא תגר ויש להצטרף על כך שאין אנו יכולים להצטרף לציבור הפועלים החילוני בני-דון החוק המוצע ורק לברך ברכה על החוק הזה.

הייתי רוצה להתעכב על חוק זה מבחינה מהותית

אנו דורשים זה כבר שחוקתנו תחבס בקויה הכלליים על המשפט העברי, על המקורות שמהם אנו צריכים לינוק. עדיין לא זכינו לכך. אולם, נשאלת השאלה: למה הממשלה הראשונה, שקמה אחרי אלפיים שנות גלות, אינה חותרת לשנות לפחות צביון ספציפי יהודי לחקיקה העברית המחודשת שתהיה למופת לעולם, שתביא דיל אותנו מן העמים הפסבדו-מתקדמים, במקום להפגין, כבואנו לחוק את חוקינו הבסיסיים, את רוח ההתבוללות שספגנו בתפוצות ?

ראש-הממשלה מכריז בכל הזדמנות שמדינת-ישראל איננה מדינה ככל המדינות, ושעלינו לשמש דוגמה לעולם, להיות אור לגויים בשדה הרוח, המוסריות, קידום החבר, עלינו מוטל יעוד מיוחד, עלינו לתת את חלקנו המי קורי לכינונו של עתיד טוב יותר לאנושות כולה. איך נגשים את תעודתנו זאת אם אנו נוטשים זה אחר זה את ערכינו המקודשים מכל הדורות, את קניינינו הצרופים ומשתחווים לאלים אחרים ?

אנו נוטים — בצעדנו את צעדינו הראשונים — להור פיע לפני העולם באיציטלה של האומה הסורגריסבית ביותר לפי מושגים אולטרא-מודרניים, כפי שמעידים חוק גיוס הבנות, חוק שאינו קיים בשום אומה אחרת, חוק גיל הנישואין וכו', אבל אנו מתעלמים מן העובדה שאנו נתפסים לפורגריסביות מסולפת, שטחית, ומתנכרים לפרור גרסיביות האמיתית, הנוצצה בעקרונות ובדרך-החיים שנקבעו אצלנו במהלך ההיסטוריה.

החוק קובע כמה הנחות-יסוד לגבי הפסקת תעסוקה ומלאכה בשעות המנוחה השבועית. אולם הוא נותן סמכויות רחבות מאוד לשרת-העבודה להתיר תעסוקה ביום המנוחה בשירותים, במפעלים ובמוסדות שונים, לפי סעי' 4, 5, 11, 27, ופותח בזה פרצות מרובות כל-כך שהוא הולם מהלומה קשה ומכאיבה בצפורי-נפשה של האומה, בשבת קדשונה.

אכן, נבחנו את התקנות שלפיהן רשאי השר להתיר העבדת עובד ביום המנוחה השבועית, מצטיירת לפנינו תמונה עגומה עד למאד ממעמדה של השבת היהודית במדינתנו הצעירה. אפשר להפיר אותה לא רק בזמן מלחמה, במקרים של סיוק נפש. מותר לחללה בריש גלי, ולהעביר בה במקצועות רבים ובמפעלים שתחומיהם בלתי-מוגדרים ובלתי-מוגבלים כגון מפעלי תרבות, ספורט ושעשועים; תחבורה; עבודה במשמרות; עבודות מסוימות בחקלאות; עבודה שתהליכה מחייב שתיעשה כל ימות השבוע, כגון בכמה מפעלים תעשייתיים; לגבי עובדים בשירות המדינה או בשירות מקומי, כלומר כל חבר הפקידים המונה רבבות אדם; בתי-אוכל, בתי-קפה, בתי-מלון, כמו כן אין החוק חל בכלל על עובדים בתעשייה הנהלה או בתפקידים הדורשים מידה מיוחדת של אמון אישי. וכן סוחרים ופקידי מכס, כמשמעותם בפקודת המכס; יורדיים, אנשי צוות אוויר, עובדי דיג. ומה נאמר על הפתיק, הניתן לעובד, המוחזק על-ידי המנוחה שלו תמורת תשלום תוספת שכר בשבת ?

כמה מעציבה היא התמונה המזדקרת לנגד עינינו. השבת עלולה ליהפך לחולין במספר רב של שטחים חשובים. ומי הפוסק ? שרת-העבודה, שזיקתה לשבת מלכתא ידועה לנו, והיא רחוקה מאוד מלהיות חדרה רוח של הבנה ואהבה לקדשי ישראל המסורתיים. יום המנוחה

האם בשביל ספורט יש לחלל את השבת ? אני משתומם על כך שחברי-הכנסת בן-צבי, המחייב את המסורת ביש-ראל, מסכים לדברים אלה.

רצוני לומר שכאן אני מקדם בברכה את העזרה שבאה מצד בלתי-צפוי לגמרי, אם כי הנימוק שונה. חברי-הכנסת רובין דורש אף הוא, מטעמים של שמירת הבריאות, לצמצם את הסמכות הניתנת לשרת-העבודה במקרה של הכרח; זהו מושג גמיש מדי, ואפשר לפרש אותו יותר מדי. במקרה זה אני מקבל את עזרתו של חברי-הכנסת רובין. לעומת זאת, אני יכול לקבל את הצעתו בדבר שכר השבת שהוא מיני. עצם הדבר שמשלמים תשלום נוסף בעד חילול שבת, צורם מאד, כאילו נותנים פרס לעוברי עבירה ונמצא החוטא נשכר !

כיון שזמני מוגבל יאיר, אני רוצה להעיר רק כמה הערות מעשיות בענינים יומיומיים, שיש להסב אליהן את תשומת-לבה של שרת-העבודה. היא אמרה שחוק זה יחול גם על עובדי המדינה. הגיע לאוני שמועות שבדואר הישראלי נשארה בענין זה ירושת המאנדאט, להפלות לרעה את עובדי הדואר. פועלי הדואר עובדים ביום ששי ובערב חג שמונה שעות במשק המדינה. הוא הדין לעובדים זמניים. בעד עבודת לילה אין משלמים כל תוספת שכר בדואר. יש גם ליקויים בקביעת סידור יציב ומחייב ביום למשכורת ולחופשה. והייתי רוצה ששרת-העבודה תשים לב גם לענין זה.

לבסוף אני רוצה להגיד שאני יכול לעבור בשתיקה על ההגדרה שבחוק המוסרת עדיפות ל"ארגון העובדים הגדול ביותר", שרק בו יש להימלך בכל הנוגע לחוק זה. הדבר חוזר ונשנה, וכמעט נוצר תקדים בנידון זה. גם בשעת הדיון על חוק החזרת חיללים משוחררים לעבודה, השתמשו פה בביטוי "ארגון העובדים הגדול ביותר". גם אז התרענו על עול זה להפלות לרעה את יתר ארגוני הפועלים, אפשר למצוא בנידון זו ביטוי מתאים יותר : "האיגוד המקצועי", ולאגוד המקצועי יצטרפו כל ארגוני הפועלים. מלבד זאת, הביטוי, "הארגון הגדול ביותר", הוא מושג מעורפל מאד, כי אין כל בטחון שארגון זה יישאר בצורתו הנוכחית תמיד, ושלל נצטרך ביום מן הימים לפענח מושג זה ולברר מיהו. "הארגון הגדול ביותר" במקרה של סילוג, והמציאות אין בה משום ערובה שלא יקרה כדבר הזה.

לא נשאר לי לבסוף אלא להצטרף לקודמי. מתוך צער אנו מוכרחים לדרוש שחוק זה יחזור לממשלה ויועבר אלינו יחד עם חוק השבת.

אברהם רקנטי (תנועת החרות) :

כנסת נכבדה. חוק "שעות העבודה והמנוחה" חשוב מאד לקביעת דמותנו הרוחנית והתרבותית המיוחדת, דמות עם עתיקיומין המושרש במסורת הנעלה של 3500 שנה, שתהיה תרומה נהדרת וכבירה לעיצוב התחיים העיקריים בפרצוף החברה המתקדמת שבימינו.

לדאבונו, החוק המובא לפנינו אינו אלא חיקוי עיוור לחוקות של ארצות אחרות, בלי להתחשב בתכונות התורשתיות של עם ישראל בתפיסת בעיות החברה ופתרון, בציווי תורתנו שהם מקור חיינו, ביסודותיה הא-פיניים של השבת היהודית.

היו"ר י. שפרינצק :

תשובת שרת-העבודה — בשעו: 20.30.

הישיבה ננעלה בשעה 19.05.

הישיבה נתחדשה בשעה 20.30.

היו"ר י. שפרינצק :

רשות-הדיבור לשרת-העבודה.

שרת-העבודה ג. מאירסון :

כנסת נכבדה. כשהבאתי את החוק של שעות העבודה ויום המנוחה השבועי לכנסת, ציינתי, שרואה אני זאת כזכות גדולה לי. עכשיו, בתשובה לוויכוח, עלי לציין שרוח הדברים שנאמרו בדיון זה בכנסת, לרבות הביקורת שהושמעה וההערות המעשיות, הביאו לי ולחברי במשרד העבודה סיפוק רב ותהי לנו לעידוד לגבי החוקים הקרוי בים, שאנו עומדים להגיש לכנסת.

נקודות אחדות בחוק הזה עוררו ויכוח גדול ביותר. אחת מהן : משמעותו של החוק מבחינת הדת, או יותר נכון : הפירוש הניתן לחוק הזה או לחלק מהחוק מצד אנשי הדת — פירוש שאין לו לדעתי כל יסוד. מזור, כיצד יודעים אנו לפעמים לקחת דבר חיובי בהחלט ולהפוך אותו אגב ערכו ויכוח למקור כל רע. לי נדמה — אם אני יכולה להיות אובייקטיבית בדבר זה — שדווקא אנשי הדת היו צריכים לקבל חוק זה בהתלהבות. הן זו הפעם הראשונה, מאז תקופה ארוכה למדי, יכולים אנו לקבוע בחוק המדינה, שיום מנוחה ליהודים הוא יום השבת ושעבודתה אסורה בשבת. מה עשו חברי-הכנסת הדתיים ? לקח את היוצא מן הכלל, הפכו אותו לכלל, והתקיפו את החוק הזה, כאילו עד עכשיו היה המצב במדינה כך, שאין עבודה בשבת לגמרי — ובא החוק הזה ורוצה להתיר עבודה בשבת; בעוד שההיפך הגמור הוא האמת. החוק הזה בא לקבוע, שאסור ליהודי במדינת ישראל לעבוד בשבת; שעל עבודה בשבת ישנו קנס ומאסר על פי החוק. נדמה לי, שהיו צריכים לקבל זאת ברצון. אך מכיון שאנו נמצאים במדינה שלנו ולא בחוץ לארץ, באינו עיירה קטנה, שלא עלינו האחריות למשקה, אין חוק זה יכול להתקיים בלי יוצא מן הכלל. ומובטחני, שאילו הרב שאג עצמו, או מר ורטהסטיג, או הרב נורוק, (ואפילו אישדט כחבר-הכנסת רקנטי, מהתנגד לחוק זה, כמובן, רק מטעמים דתיים) אילו הם היו צריכים לחוקק חוק זה, היו נאלצים בלי ספק להגיע למסקנה, שלא ייתכן היותו בלי יוצא מן הכלל, ואני רוצה להדגים זאת בדוג' מות אחרות.

יש לנו מפעל חרשתי — מלט, דבר נודע מאד בכנסת. אין המפעל הזה יכול להתקיים אלא אם יעבוד בריציפות, בלא הפסק. אין לכבות את התנורים שלו אף למשך 24 שעות. הייתי רוצה לשאול: מה יעשה חברי-הכנסת הרב שאג, כשיצטרך להחליט, אם לסגור את המפעל הזה, או להביא מלט אך ורק מחוץ-לארץ, או להכניס לארץ „גויי' שבת“ לצרכי המפעל הזה ? אולי יאמר גם הוא לעצמו, שחוקינו חוקי-יהודיים הם, למען נחיה בהם ונבנה את המדינה — ולא חוקים שיחזיקו גם את המדינה וגם את תושביה.

הנערץ מיום היותנו לעם ייפגע איפוא פגיעה חמורה ומחרידה. רק ברגע האחרון, כדי לפייס כנראה את החזית הדתית, נתוסף סעיף קט' ב' לסעיף 11 האומר: „ההיתר לפי סעיף זה לא ינתן אלא על-פי החלטת ועדת-השרים המורכבת מראש-הממשלה, שרי-הדתות, שרי-העבודה והברי' טות-העממית“. התוספת אינה נותנת שום ערובה, באשר שרי-הדתות של עכשיו, הרב מימון, יהיה אסור באויקי שני השרים האחרים שאינם פוטי ערך ונטולי השפעה, והוא יצטרך להתפטר, כנהוג, כל שני וחמישי כדי להפ' על את כוחו המוסרי. זאת ועוד: מי יערוב לנו ששרי-הדתות יהיה תמיד אדם אדוק, דבק ביהדות המעשית, חרד לקיומה, ובידו למנוע את הביטול המודרג של השי' ב? הלא מהמאסאומתן שהתנהל לפני זמנ-מה בין הסי' עות כבר נזמו על ביטול של משרד-הדתות. עלינו להניח שייתכן גם ייתכן ששרי-הדתות שיתמנה לטפל בעניני הדתות והדת היהודית בתוכן — מה שאני שולל — שגיי' שמו אליהן תהיה גישה טכנית אדמיניסטרטיבית גרידא בתחומי החוקים, ולא תהיה ספוגה רוח היהדות כלל וכלל. איזה ערך יש איפוא לרשות הנוספת הנ"ל ?

לפי דעתי, יכולים ההיתרים להינתן, במקרים יוצאים מן הכלל, אך ורק בהסכמת הרבנות הראשית, שהיא לעת-עתה, הסמכות היחידה לחרוץ משפט על ענינים כאלה עד קום הסנהדרין.

לא אכנס היום לפרטי החוק על מנת לבחון אותו מנקודת-מבט חברתית ומשקית — בכל אופן יש לשנות את סעיף 30 הנותן סמכות לשר להתקין תקנות אחרי התייעצות עם הסתדרות העובדים הכללית בלבד והמפלה לרעה את שאר ארגוני העובדים.

יש לברך על שהוצע לפני הבית החוק הסוציאלי הראשון, אבל הוא צריך לקבל גזון ישראלי. החוק בצור רתו הנוכחית מנחית מכה ניצחת לשבת, כהודיית חברי החזית הדתית, בשטחים רבים של חינוך הציבוריים. ואני שואל את השאלה הנוקבת עד התהום: איך זה אפשרי שהשותפים לאחריות לכך שהובאה לפני הכנסת הצעה המעניקה גושפנקה חוקית לחתירה כה עמוקה תחת יסודות השבת — חתירה המסכנת את עצם קיומה — איך זה אפשרי ששלושת השרים המשתייכים לחזית הדתית, מצוטנים היהודי הראשי ואינו נוקפם בחזקה כאשר הם נותנים יד לחבלה כה רצינית בשבת בארצנו ? אני מצטער שאינם באולם ברגע זה.

איך הם מעזים ליטול עליהם אחריות חמורה כל-כך של התנקשות כזאת בבבית-ענינה של האומה ומוסיפים לשבת בשאננות על כסאותיהם ? הם עתידים לתת דין' וחשבון לפני עם ישראל כולו ולפני ההיסטוריה על שיתוף-הפעולה שלהם בהריסת מעמדה של השבת היהודית, הנכס הלאומי היקר לנו מכל יקר.

לכן, לפניכם רק ברירה אחת ויחידה : להשיג, כתנאי להישארותם בקואליציה, את החזרת החוק לממשלה, על מנת שיתוקן בכיוון האמור, או להסיק את המסקנה המתבקשת מאליה ולהתפטר, ומה גם שהדיון על החוק נמשך בכנסת, אף אחרי ההסכם החדש שעלייך כך נעשה פלסטר.

הסתלקותם במסיבות הנוכחיות תתן להם פרסטיז'ה גדולה בעיני האומה היהודית ויהיה בה משום קידוש השם.

— חוק שעות העבודה והמנוחה ; חוק איסור אפיית לילה (פרמינגר, מאירסון, גנחובסקי, פנקס) —

אליעזר פרמינגר (מפ"ם):
גם „אליעל" סובל קשות.

שרת-העבודה ג. מאירסון:
לא ברור לי, אם הערה זו עזרה היא או לא.

אליעזר פרמינגר (מפ"ם):
זהו עזרה.

שרת-העבודה ג. מאירסון:
לא ברור לי ברגע זה ולא אכנס לענין זה.

אנו עשוינו בזמן האחרון חקירה בענין העבודה בש"ב, כפי המצב היום במדינה. ומה למדנו ? — בתוך 71 מבין 334 מפעלי תעשייה היתה עבודה בשבת, שהקיפה 10,350 פועלים; רק 203 מפעלים, המעבידים 7,800 פועלים, אינם עובדים בשבת. זהו המצב כיום. לפי החוק המוצע, תהיה העבודה אסורה בשבת ברוב המפעלים שהיא נהוגה בהם כיום.

אם כן, מי שרוצה לראות את המציאות ודואג באמת לענין השבת ומנוחת השבת במדינה, צריך לקבל בברכה את החוק הזה, מפני שהוא חוק איסור עבודה בשבת. ולכן היתה זו הפתעה גדולה מאד, שבמקום לקבלו בסבר פנים יפות, קראה עליו החזית הדתית כמעט מלחמה. חברים אחדים מהחזית הדתית הציעו, לקבל חוק על חצי יום מנוחה בשבוע. הם פירשו דברים רבים, והביאו ציטטות רבות, אך איש מהם לא טרח לפרש כהוגן, מה כוונת ההצעה הזאת. כנראה שלא הספיק להם הזמן לכך. על חשבון מי הם רוצים לתת לעובד עוד חצי יום מנוחה ? על חשבוננו, או על חשבון נותן העבודה ? מי ישא בתש"ל ?

הם מנו שורה של מפעלים, שבהם יש להתיר עבודה בשבת, כלומר שעבודה זו הכרחית ויש צורך בה. בין הדברים האלה לא מנו תרבות ושעשועים. אילו היה ביצוע החוק בידי חברה-הכנסת גנחובסקי, כלום היה הוא אוסר אסיפות בליל שבת ?

אליהו משה גנחובסקי (החזית הדתית המאוחדת):
אין צורך לתת היתר לזה.

שרת-העבודה ג. מאירסון:

אם מר גנחובסקי אומר שאינו מתכוון לאסור אסיפות בלילות שבת, הרי שהוא מוכרח להתיר עבודה בשבת. דלתות האולם אינן נפתחות מעצמן ואינן נסגרות מאליהן. אם חברה-הכנסת גנחובסקי ירצה לסדר אסיפה בליל שבת, או בשבת בבוקר, יצטרך מישור להכין את האולם לאסיפה, ולסגור אותו אחרי האסיפה. גם שמש בית-הכנסת, אם תסכים ואם לאו, מר גנחובסקי, עובד בשבת, כאשר הוא פותח וסוגר את בית-הכנסת, מכניס כסאות וכו', אם תתקבל גירסתכם לחוק, ספק אם יהיה מותר לשמש לעשות את עבודתו בבית-הכנסת בלא נטילת רשות.

דוד-צבי פנקס (החזית הדתית המאוחדת):
האם תסכימי לתת רשות לכך ?

שרת-העבודה ג. מאירסון:

בהחלט, אבל חוששני, כי לא תרצה לקבל היתר שלי, אלא של הרבנות. מה שלא היה מובן לי כלל, היתה התרעומת של חברה-הכנסת אונא, אשר ראה רוח רעה בחוק הזה. או שהוא לא הצליח להסביר את אשר רצה להגיד, או שאני לא הצלחתי להבין אותו. בתור דוגמה הביא את סעיף 27, האומר שהחוק הזה איננו חל על סוגי עובדים אחדים, ביניהם יורדי ים וצוותות אווירונים. אמרנו במפורש, שעל אלה יחולו חוקים מיוחדים, שנצטרך להביאם לכנסת. הסעיף אומר, שהחוק אינו חל על אנשים שעבודתם אינה נותנת אפשרות לפקח אם הם עובדים בשבת או לא. לדוגמה, אי-אפשר לפקח אם סוכן עובד בשבת או לא, ולכן אין טעם להחיל עליו את החוק. בבתי-חרושת, בבתי-מלאכה או במשרדים, בהם עובדים במרוכז, ייתכן לפקח אם מקיימים את החוק, או לא.

דוד-צבי פנקס (החזית הדתית המאוחדת):
מה בקשר לשעשועים ? האם הלונה-פארק מוכרח להיות פתוח בשבת ?

שרת-העבודה ג. מאירסון:

אולי ביחס ללונה-פארק נגיע לידי הסכם, כי אינני יודעת מה הערך התרבותי שלו גם בימות החול. אך אני יודעת דברים אחרים. אני באה לפעמים בלילות שבת לבית-ברנר, בבית הזה מתאספים פועלים כל ימות השבוע לענייניהם המקצועיים — ובלילות שבת יש להם ולאולם צורה אחרת לגמרי. כלום אין אתה מעריך את העבודה, שהם מבילים כך את לילות השבת שלהם ? סבורה אני, שאילו הייתי איש דתי, הייתי רואה חשיבות בכך, שפר עולם לא דתיים מתאספים דוקא בבית ההסתדרות בלילות שבת, ולא עוסקים בעניני חול, כי אם שרים בציבור ואולי גם מנגנים, ושומעים הרצאה על נושא ספרותי וכיוצא באלה. אני הייתי מגיעה למסקנה, שיש לאסיפות אלו ערך דתי, אם לא כמובן הצד של המלה, הרי במובן הדתי התרבותי הרחב. אם חברה-הכנסת רקנטי אומר שהאסיפות הללו הן כמו האסיפות אצל הגויים, אני מרשה לעצמי לפקפק בהבנתו של מר רקנטי את הערכים הדתיים.

חברה-הכנסת מזוור עורר את השאלה החמורה: מה דינם של תושבי הארץ שאינם יהודים ? הוא טען: כלום נכון הוא, שחובת שמירת השבת בתור יום מנוחה תחול רק על יהודים ולא על כל האנשים במדינה, לרבות בלתי-יהודים ? חברה-הכנסת מזוור מיעץ לנו ללמוד ממה שהיה בפולניה. מוטב שלא נלמד זאת. האם עלינו ללמוד ממנה, איך התייחסה לשלושה מיליון יהודים בתוכה ? אחד המבחנים העומדים לפנינו במדינת-ישראל, לפנינו שעלינו ארצה מפולניות ורומניות רבות, הוא — איך נתייחס אנחנו למיעוט בתוכנו ? אינני רוצה חשגים לנהוג בענין זה על-פי הנסיון שלנו בארצות אחרות. והעובדה היא, שלאחר שהוכנסה הצעת החוק הזה לכנסת, קיבלנו מכתב מנציגות לא-יהודית במדינה די מכובדת ודי גדולה — אינני רוצה לקרוא בשמה, שמא יזיק הדבר לשואלים — ובו כתוב: הגיעה אלינו ידיעה, שאנחנו מכניסים הצעה ישראל. שלחו לנו את הפרטים, אנו רוצים ללמוד כיצד עלינו לתבוע יום מנוחת שבת ליהודים בארצנו. ובכן, ההיפך הוא הרצוי: שמדינת-ישראל תשמש דוגמה ליהודים וללא-יהודים בארצות אחרות.

קבלים אותו באהבה — ויחד אתם נשתדל גם אנחנו לשמור עליו.

לא מובן לי, מדוע סוברים כמה מחברי-הכנסת, שעובדי המדינה מוצאים מכלל החוק הזה. אין הדבר כך, להיפך: החוק הזה חל גם על עובדי המדינה בכללם, חוץ מאלה שתפקידם במהותו אינה מרשה זאת, כגון מנהלי משרדים, מנהלי מחלקות ושאר פקידים אחראיים, שאת עבודתם אין להכניס בשום פנים במסגרת של שמונה שעות.

על הודעתו של חברי-הכנסת רפטור, שהוא מצטער על שחוקים אלה לא הובאו להתייעצות בהסתדרות — התמרמרתי מאד. בתור שרת-העבודה חייבת אני להביא את החוקים לממשלה ולכנסת. אך משרד-העבודה לא ערך את החוקים האלה בחלל ריק. במשרד-העבודה, כבמשרדים אחרים, ישנה ועדה מייצעת לענייני חוקים. בוועדה זו מיוצגים כל הגורמים הכלכליים בארץ, שיש להם ענין בחוקים אלה, כמו: התאחדות בעלי התעשייה, התאחדות הסוחרים וההסתדרות העובדים. נציגי ההסתדרות ישבו בוועדה זו על עיבוד החוק הזה וחוקים אחרים. על נציגי ההסתדרות בוועדה זו ועל נציגי התאחדות בעלי-התעשייה, אין איסור לחזור הביתה ולדון בדבר עם חבריהם. להיפך: אני בטוחה, שעשו כך — וטוב שעשו כך, כיוון שאנו מעוניינים לא רק בדעתם של שנים שלושה אנשים, חברי הוועדה מכל חוג, אלא גם בדעתו של החוג המיוצג. ולא רק שמותר היה להם להתייעץ — אלא זה היה מחובתם. וגם לא היה מקרה — אקוה שלא יהיה — שאיגוד פועלים או איגוד כלכלי אחר, שענין לו בחוק, יזמין אותי לישיבה, או שיבואו אלי לישיבה, ואסרב לשבת אתם. כל יום וכל שעה שאזמין לדון על חוקי העבודה, אבוא ברצון.

חוק זה ראשון הוא — וזאת אומרת, שיש עוד חוקים שיבואו. אחד מהם כבר נמצא בדיון בוועדת-השרים של הממשלה לענייני חוק — והוא בענין חופשה שנתי; אחריו יבוא חוק ארגון התעסוקה, שגם הוא כבר מוכן. חברת-הכנסת א. רויאל-נאור דיברה על כך, שחסר בחוק הזה פרק על הגנת עובדות הנוער. לא פרק חסר בחוק הזה, כי אם חסר חוק מיוחד על הגנת ילדים ונוער ואף הוא הולך ונערך יחד עם חוקים נוספים אחרים — ותורו יגיע. וגם הענין של ביטוח עממי עוד יגיע זמנו.

משה בן-עמי (הספרדים):

גם חוק פיזויים לעובדים מפורטים.

שרת-העבודה ג. מאירסון:

כל החוקים הטובים האלה עוד יבואו. מצד חברים אחדים בא ערעור על ענין הקואופראטיבים ושעות העבודה בקואופראטיבים. כבר דובר על זה כאן ואינני רוצה להאריך בדבר. העובדים בקואופראטיבים ובמשקים שיתוף פיים — נחוצה להם חוקה משלהם. זו תוכל לבוא מתוך יזמתם של חברי הקואופראטיבים, או של המחלקה לאיגוד שיתופי במשרד-העבודה, אך אין לערבב את תנאי העבודה של חברים בקואופראטיבים או במשק קיבוצי עם תנאיהם של פועלים שכירים. לרוב חברי הוועדה המייעצת היה של למעלה מכל ספק. החוק הזה בא להסדיר את היחסים

חברת-הכנסת רובין וחברת-הכנסת למדן הציעו קיצוץ שעות העבודה. כזאת הציע גם חברת-הכנסת מיקוניס, אך היא לפחות הציע דבר של ממש, שאם גם אין לקבלו, הרי ייתכן להתחנך עליו, מה שאין כן רובין ולמדן. חברת-הכנסת מיקוניס מציע להעמיד את שבוע העבודה על 40 שעות, במקום 47 שעות. אמנם, לפלא הוא: למה היה צריך להרחיק לכת עד ניווילאנד ולהביא דוקא משם דוגמה של 40 שעות עבודה בשבוע, ולמה פסג על ארצות, אשר אני בטוחה, כי הן הרבה יותר קרובות ללבו? מדוע לא הביא לנו דוגמות מארצות הללו? מדינת-ישראל במצבה הנוכחי אינה יכולה להרשות לעצמה 40 שעות עבודה בשבוע. ואם הצעה זו לא הוצעה ולא נתמכה על-ידי שום חבר אחר של הכנסת, הרי אני מניחה, שלא עשו זאת אלא מתוך הדאגה המשותפת לכולם, חוץ מחבר מיקוניס, להתפתחות המדינה ולמשק המדינה.

אך מה מציעים חברי-הכנסת רובין ולמדן? הם מציעים קיצוץ שאינו קיצוץ: 46 שעות במקום 47 שעות עבודה בשבוע, זו היא דמונסטראציה לשם מטרות שאינן ידועות לי.

חנה למדן (מפ"ס):

מדוע לא הצטרפת לזה?

שרת-העבודה ג. מאירסון:

כי אינני מצטרפת לדברים שאין בהם ממש, וקיצוץ של שעה בשבוע אין בו ממש. החידוש לא ישווה בנוק הערבויה בעבודה, שכן כמעט בכל מקום עבודה בארץ עד היום קיים שבוע עבודה של 47 שעות.

ובענין עבודת משק הבית. אני מתפלאת, שהחברות והחברים שדיברו על כך לא עמדו על כל מלוא הסעיף. נכון שבסעיף זה נאמר, שבמשק בית מותר לעבוד לא למעלה מ-10 שעות, אך שבוע עבודה גם במשק בית הוא רק — 47 שעות, אלא שהוא נתון לחלוקה לפי תנאים הדרושים לעובדת ולבית. ואין זה נכון, שבארצנו עובדות פועלות-משק בית רק בבתי נשים עשירות, שאינן עושות ולא כלום. לא עשיתי מחקר, אבל אין לי כל ספק, שבתיים רבים המעסיקים עובדות-משקיות, נזקקים לכך, באשר הנשים בהם הן נשים עובדות. והתנאים אף הם שונים: יש נשים, שהן עצמן עובדות מחוץ לבית בערבים, או בערבים אחרים בשבוע כגון אחיות ודומיהן. מנסיוני אני יודעת, שהייתי צריכה לצאת לעבודה וילדי היו קטנים, נזקקתי גם אני לעובדת. — ידענו, שיש קושי מיוחד לעובדות במשק בית, אך שמרנו על כך שלא יעברו על 47 שעות בשבוע.

משה בן-עמי (הספרדים):

כיצד אפשר לערוך ביקורת על דבר כזה?

שרת-העבודה ג. מאירסון:

מה אעשה ויש לי אומן בתושבי הארץ? אני חושבת, שהרוב המכריע מסמיקה לו עצם העובדה שקיים חוק ולא יעבור על החוק. לא אוכל לומר זאת למאה אחוז, אך גם לא אוכל לראות כפושעים את רובם המכריע של תושבי הארץ. אני סבורה, שרוב תושבי הארץ שומרים חוק ומ

ובסוף דברי רוצה אני לחזור ולומר, שאני מצטער מאוד על שחוק זה על כל סעיפיו — מלבד פרטים מעטים מסויימים, שייחבנו בהם חילוקי-דעות — לא נתקבל עלי ידי כל חברי-הכנסת. הייתי רוצה לזכות לכך, שחברי-הכנסת הדתיים, המעלים לפנינו כפעם בפעם לצרכי וזיכוח חוקים נעלים מאוד מתורת ישראל בעניני עבודה ואיסור ניצול יגיעם של אחרים ועוד — יעשו כדבר הזה גם לגופו של ענין, הלכה למעשה, ויסעדו בדברי תורה כל חקיקה נגד ניצול פועלים ונגד תנאי עבודה גרועים.

חברי-הכנסת הרב שאג עשה לי עוול באמרו, שב-הקדמתי להצעה זו הסתמכתי על תורת ישראל מתוך הסתייגות, התלבטות ופחד. רצוני לומר לחברי-הכנסת שאג, שאמנם חסרונות רבים לי, אך אין בי החסרון לסתור מיה דותי. פגם זה אין בי.

אני רוצה להודות לאלה מחברי-הכנסת, שציינו לטובה את ניסוחו של החוק. שכן זה ודאי לא לי הוא, כי אם ליועץ המשפטי של משרד-העבודה, ואני שמחה מאד, ששמע את הדברים האלה מפי חברי-הכנסת. ואודה בהזדמנות זו גם לכל החברים, שישבו בוועדה המיעצת לעניני חוק זה, על העבודה הרבה והטובה שעשו. אני מציעה, שחוק שעות העבודה והמנוחה והחוק לאיסור אפיית לילה יועברו לוועדת-העבודה.

היו"ר י. שפרינצק :

שמענו את הדיון. יש שתי הצעות. ההצעה הראשונה אומרת להעביר את שני החוקים לוועדת-העבודה. (קרי : אה מספסלי החזית הדתית המאוחדת : אני מבקש להצביע בנפרד על כל אחד משני החוקים).

היו"ר י. שפרינצק :

אני מבין שהצעת החזית הדתית מכוננת לחוק שעות העבודה והמנוחה. נצביע קודם-כל את ההצעה המוסכמת על כללנו.

הצבעה

ההצעה להעביר את חוק איסור אפיית לילה לוועדת-העבודה נתקבלה.

היו"ר י. שפרינצק :

אשר לחוק שעות העבודה והמנוחה — הצעה אחת אומרת להעביר את החוק לוועדה ; והצעה שניה אומרת : „הואיל וחוק שעות העבודה והמנוחה שהביאה שרת-העבודה קשור עם חוק השבת, מבקשת הכנסת שהממשלה תביא לכנסת בהקדם את חוק השבת, למען תוכל הכנסת להחליט במשותף על שני החוקים הצמודים האלה“. ניגש להצבעה.

הצבעה

ההצעה שחוק שעות העבודה והמנוחה יהיה נדון יחד עם חוק השבת לא נתקבלה.

ההצעה להעביר את חוק שעות העבודה והמנוחה לוועדת-העבודה נתקבלה.

בין נותני העבודה ומקבלי העבודה, ובא להגן על פועלים מקבלי עבודה מפני נותני עבודתם, למניעת ניצולם הבלתי-הוגן בדרך אימתן חופש שבועי או בכל דרך אחרת. אך כשם שחוק זה אינו בא להורות לחברי-הכנסת א. מזור, כמה שעות יעבוד הוא בעסק שלו, כך איאפשר על פי חוק זה לבוא ולהגיד לחברים בעין-חרוד, או במשמר-העמק או בנהלל : עבדו רק שמונה שעות ולא יותר.

אליהו מזור (החזית הדתית המאוחדת) :

גם לא במשק קואופראטיבי בתל-אביב ?

שרת-העבודה ג. מאירסון :

על פי חוק זה — גם לא במשק קואופראטיבי בתל-אביב. שכן לא ייתכן חוק אחד ותנאים אחדים לפועלים שכירים ולעובדים במשק עצמי שלהם.

עוד היתה נקודת ערעור על שרת-העבודה כשהוא רוצה להחיר דברים מסויימים, צריך להתייעץ עם איגוד הפועלים. בחוק לא נאמר „הגדול ביותר“, כי אם האיגוד. המייצג את מספר הפועלים הגדול ביותר. ולא מובן לי הערעור. כלום דוקא עם האיגוד המייצג את מספר הפרעלים הקטן ביותר צריך להתייעץ ? כלום צריך להתייעץ עם נציג כל ארגון וארגון ? מי יודע כמה ישנם כאלה וכמה עלולים להיות ? עוד בימי ממשלת המאנדאט הוכר, שאיגוד העובדים, המייצג את מספר הפועלים הגדול ביותר, הוא המייצג את ציבור הפועלים כלפי הממשלה בענין חוקים.

אני מצטער, שלרגל העובדה שהוכנסו שני חוקים בעת ובעונה אחת — גם חוק שעות העבודה והמנוחה השבועית וגם החוק על איסור האפיית לילה — התרכזו הוויכוח בעיקר על החוק של שעות העבודה, ורק אחד או שניים מחברי-הכנסת אמרו מלה בענין החוק על איסור האפיית לילה — והוא לדעתי חוק חשוב.

חברי-הכנסת חנה למדן דיברה על כך, שהעובדים באפייה יישארו בלי ערב חפשי בשבוע. קודם כל החוק של שעות העבודה ומנוחה שבועית חל גם על עובדים אלה.

חנה למדן (מפ"ם) :

אין זה מפורש בשום מקום.

שרת-העבודה ג. מאירסון :

בחוק שעות העבודה והמנוחה לא נאמר, שאין הוא חל על אופים, וכשם שהוא חל על סנדלרים, חייטים ובעלי מקצועות אחרים, כך הוא חל גם על אופים. ייתכן גם אחרי זה, שהאופים לא יוכלו להיות חששים בכל ערבי השבוע, מתוך טבע המקצוע, אך אין לי ספק, שמלבד שני ערבי השבוע — שלושים ושש שעות המנוחה שיש להם בליל שבת ובמוצאי שבת לפי הסידור של איסור אפייה בלילה — אפשר לסדר עוד ערב או שני ערבים נוספים בשבוע. כשחוק זה יובא לפני ועדת-העבודה, ודאי ידונו גם בזה ובכל ספק ימצא גם מוצא לפתרון.

ישיבה קצ"ו, י"ט כסלו תשי"א (28 נובמבר 1950)

— חוק לקביעת משכורתם של נשיא-המדינה, חברי הממשלה, שופטי המדינה ומבקר המדינה (שפרינצק, הררי); חוק לתיקון פקודת העדות (שפרינצק, רובין); חוק התקציב לשנת 1950/51 (תיקון) (שפרינצק, פנקס) —

ב. חוק לקביעת משכורתם של נשיא-המדינה, חברי הממשלה,

שופטי המדינה ומבקר-המדינה, תשי"א—1950 (*)

(קריאה שניה וקריאה שלישית)

להחלטת המליאה, בלי כל הסתייגות, את החוק הבא:
„חוק לקביעת משכורתם של נשיא-המדינה, שרי-הממשלה, שופטי המדינה ומבקר-המדינה, תשי"א — 1950.

1. הכנסת היא הקובעת את משכורתם של נשיא-המדינה, חברי-הממשלה, שופטי המדינה ומבקר-המדינה.
2. הכנסת רשאית להטיל על ועדת-הכספים לקבוע כל אחת מהמשכורות האמורות. ועדת-הכספים תהיה מוסמכת להחליט סופית בשאלה זאת.”

להצעה זו לא הובאו הסתייגויות, ואני מציע אישור לפני הכנסת לקבל את החוק כלשוננו.

היו"ר י. שפרינצק:

הואיל ואין הסתייגויות ולא היה ערעור על קיום ההצבעה בישיבה הזאת, אני מעמיד את החוק להצבעה.

הצבעה

החוק לקביעת משכורתם של נשיא-המדינה, שרי-הממשלה, שופטי המדינה ומבקר-המדינה, תשי"א — 1950 בנוסח הוועדה נתקבל.

יוהר הררי (יו"ר ועדת-הכנסת):

בהתאם לחוק שנתקבל בכנסת ברגע זה, מציעה ועדת הכנסת לקבל ולאשר את ההחלטה דלקמן: „בהתאם לסעיף 2 של החוק לקביעת משכורתם של נשיא-המדינה, חברי-הממשלה, שופטי המדינה ומבקר-המדינה, תשי"א — 1950 — מטילה הכנסת על ועדת-הכספים לקבוע את משכורת שופטי המדינה.”

הצבעה

החלטת ועדת-הכנסת נתקבלה.

ג. חוק לתיקון פקודת העדות, תשי"א — 1950 (**)

(קריאה שניה וקריאה שלישית)

טכני שבה להבטיח את חוקיותן וערכן של התעודות שהוכנו בחוץ-לארץ לפני היכנס חוק זה לתקפו. אני מציע לקבל את החוק.

היו"ר י. שפרינצק:

כיון שאין הסתייגויות, אני מעמיד את החוק להצבעה.

הצבעה

החוק לתיקון פקודת העדות, תשי"א — 1950 בנוסח הוועדה נתקבל.

ד. חוק התקציב לשנת 1950/51 (תיקון), תשי"א—1950

(פרטי תקציב משרד-החינוך-והתרבות) (קריאה שניה)

דוד-צבי פנקס (יו"ר ועדת-הכספים):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. עלי להביא לפני הכנסת את חוק התקציב לשנת 1950/51 (תיקון), תשי"א — 1950, המכיל את פרטי תקציב משרד-החינוך-והתרבות

היו"ר י. שפרינצק:

נעבור לקריאה שניה של החוק לקביעת משכורתם של נשיא-המדינה, חברי-הממשלה, שופטי המדינה ומבקר-המדינה. רשות-הדיבור ליושב-ראש ועדת-הכנסת.

יוהר הררי (יו"ר ועדת-הכנסת):

לפי החלטת ועדת-הכנסת אין לדון בקריאה שניה בטרם עברו 24 שעות מזמן הנחת החוק על שולחן חברי-הכנסת. מאחר שהחוק הונח על השולחן זה עתה, סבורני שאי-אפשר לקיים את הקריאה השניה לפני יום מחר. הייתי מבקש מאת היושב-ראש לדחות את הדיון לפחות עד מחר.

היו"ר י. שפרינצק:

כל החוק כולו מסתכם בשורות אחדות; ואם יש הסכם כללי ואין ערעור, הרי לדעתי יכולים אנו להצביע.

יוהר הררי (יו"ר ועדת-הכנסת):

אם אין ערעור אני מוכן לקרוא את נוסח החוק.

היו"ר י. שפרינצק:

האם יש מערערים על קיום ההצבעה על החוק הזה? כיון שאיני שומע התנגדות, אבקש מאת יושב-ראש ועדת הכנסת להביא לפנינו את החוק ואחר-כך נגיש להצבעה.

יוהר הררי (יו"ר ועדת-הכנסת):

לאחר שנסתים הדיון בקריאה ראשונה בדבר משכורתם של השופטים, נשמעה דעה, שנתמכה בחיכוח על-ידי שרי-המשפטים, שרצוי לכלול בענין זה של קביעת המשכורת על-ידי הכנסת גם את נשיא-המדינה, את חברי-הממשלה ואת מבקר-המדינה. ועדת-הכנסת מביאה בזה

היו"ר י. שפרינצק:

לפנינו עוד חוק אחד, שאין עליו הסתייגויות. כיוונתי לחוק לתיקון פקודת העדות. אבקש מבא-כוח הוועדה להרצות לפנינו בענין זה.

חנו רובין (מ"מ יו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט):

כנסת נכבדה. אין לי מה להרצות בענין זה. הענין הובא בשעתו לפני הכנסת על-ידי שרי-המשפטים. הוועדה הכניסה רק שני תיקונים. התיקון האחד הוא, שבמקום „מחוץ-לארץ” — יכתב: „מחוץ לשטח שחל בו משפט מדינת-ישראל”. כן חל שינוי קל בסעיף האחרון, שינוי

היו"ר י. שפרינצק:

החוק לתיקון פקודת עורכדין יידון מחר. נעביר לחוק התקציב לשנת 1950/51 (תיקון). רשות-הדיבור ליושב-ראש ועדת-הכספים.

(*) „דברי הכנסת” חוב' ו' (מושב שלישי); נספחות עמ' 396.

(**) „דברי הכנסת” חוב' ד' (מושב שלישי); נספחות עמ' 396.

הכספים היה אז הרגש, שהסכומים שהוצאו אינם מספקים את הצרכים הדחופים ביותר של המשרד הזה. גם היה אז משאומתן ער מאד בין הממשלה ובין הסתדרות המורים, בדבר קביעת משכורתם של המורים. וגם משאומתן זה, כך ציפינו, היה צריך להשפיע על הסכומים שצריך לכלול אותם בתקציב זה. משום כך נתאחר הדיון. אני אומר: כולנו מצטערים על כך, ויש ללמוד מן המקרה הזה, ולמנוע איחור כזה בעתיד. ואפשר למנוע אותו רק על-ידי תיאום פעולה ועבודה משותפת בין הממשלה ובין הכנסת בחקירות הכנסת, ולהביא את כל התקציבים לפני הכנסת להחלטה בזמנם וללא איחור.

הסכום שהוקצב בהצעת הממשלה למשרד החינוך והתרבות בתוך מסגרת התקציב השנתי הרגיל, היה 4,075,000 ל"י. סכום התקציב המוגש עכשיו מסתכם ב-4,678,500 ל"י — הגדלה של 603,500 ל"י.

הסכום הזה מתחלק לסעיפי-משנה שונים: המשרד הראשי, האדמיניסטרציה הכוללת של המשרד — 196,500 ל"י; לאגף החינוך מוקצבים 3,847,275 ל"י; לאגף התרבות, לאדמיניסטרציה שלו וכן הקצבות למוסדות שונים ותמיכות — 129,580 ל"י; למחלקה להנחלת הלשון, המכוונת לעולים בלבד — 277,220 ל"י; למחלקה להשכלה לעם, העוסקת בפעולת הקניית הלשון העברית והתרבות העברית ובשיפור הלשון העברית ביישוב הוותיק, מוקצבות 88,000 ל"י; למדור לתרבות תורנית מוקצבות 23,000 ל"י; למחלקה לתרבות הגוף מוקצבות 39,000 ל"י. בתוך זה הקצבה של 10,000 ל"י לארגוני הספורט הקיימים במדינה; למחלקה לעתיקות מוקצבות 72,700 ל"י. נשארה עוד ריבוי של 5,025 ל"י. סך-הכל הוא, כאמור, 4,678,500 ל"י.

התוספות שגרמו לגידול הסכום הכללי מתייחסות בעיקר לסעיפים הבאים: 500,000 ל"י — השתתפות הממשלה בהגדלת משכורתם של המורים בהתאם להחלטת הממשלה בענין זה. לפי החלטת הממשלה, תחול הגדלה זו של המשכורות למפרע, מ-1 בינואר 1950. הסכום הדרוש לתשלום ההפרשים האלה הוא למעלה ממיליון ל"י. הממשלה מקבלת עליה שלם מחצית הסכום הזה, בהתאם להשתתפותה במשכורות המורים ברשויות המ"קומיות. בתקציב מופיע איפוא סכום של 500,000 ל"י למטרה זו.

ברצוני לציין כאן, שמשכורתם של המורים נשתנתה לטובה בשיעור ניכר. איני יודע אם אוכור בדיוק את הדרגות הקודמות, אך נדמה לי שלא אטעה אם אומר, שהגידול שחל הוא למעלה מ-20% ממשכורתם לפני השינוי. הדרגה היא היום 36% ל"י למורה מתחיל, עד 66 ל"י למורה המגיע לשיא סולם הוותק, מלבד תוספת המשפחה ותוספת-היורק הנהוגה במדינה.

כשדנו בשאלה זאת בועדה, נתקלנו בשאלת משכורת המורים הערביים, ומצאנו שהם מקבלים עדיין משכורת לפי דרגת-השכר שהיתה נהוגה לגביהם בימי ממשלת המאג'דאט, בתוספת סכום של 10 ל"י לחודש—תוספת שכל עובד די המדינה היו מקבלים מאת ממשלתנו, עד שהושבצו על-פי דרגת המשכורת שאושרה סופית על-ידי הממשלה. קיבלנו אינפורמציה, שלגבי מורים ערביים אלה טרם נעשתה השבצה זו והם נחשבים עדיין כמורים זמניים. אך הוב"טח לנו, שעד התחלת שנת-הלימודים החדשה יקבלו גם

לשנת-התקציב הנוכחית, 1950/51. כולנו מצטערים על כך, שתקציב זה, המתייחס לשנת-הכספים הנוכחית, שהתחילה ב-1 באפריל 1950, לפני כשימונה חדשים, מובא רק היום לפני הכנסת להחלטה סופית.

חברי הבית יזכרו בוודאי, שכאשר דנו על התקציב הרגיל בסוף חודש יוני של השנה הזאת, החלטנו שתקציב זה, המפרש את תקציב משרד-החינוך והתרבות, יידון מחדש בוועדת-הכספים, ויוגש עוד פעם להחלטת הבית. כן הוחלט באותו מעמד, שהאוצר יהיה רשאי להוציא על חשבון זה של תקציב משרד-החינוך והתרבות סכומים שיהיו בהתאם להצעת הממשלה, שהוגשה יחד עם הצעת התקציב הרגיל. הכנסת חזרה שוב לדון בשאלה זו ביום האחרון של המושב הקודם, בעשרה באוגוסט 1950.

ומכיון שעד אותו תאריך לא הספיקה הממשלה להגיש לוועדת-הכספים תקציב אחר למשרד-החינוך והתרבות, וועדת-הכספים גם לא הספיקה לדון בתקציב מפורט זה, החליטה הכנסת באותו היום, כדי לא להקפיא את מהלך העבודה של משרד-החינוך והתרבות, לאפשר לוועדת-הכספים לקבוע אחרי התייעצות עם ועדת-החינוך, את הסכומים שמשרד-החינוך והתרבות יהיה רשאי להוציא על חשבון התקציב הזה, שטרם אושר, עד ה-1 בנובמבר 1950. אני כשלעצמי לא יכולתי לצערי להשתתף באותה ישיבה של הכנסת בגלל מחלתי, ונודע לי על החלטה זו רק בסוף הפגרה. ועדת-הכספים נתכנסה כשבוע ימים לפני תום הפגרה, והעמידה לדיון את תקציב משרד-החינוך והתרבות. זה היה, אני מניח, בערך כ-10 באוקטובר. בישיבה זו הרצו נציגי משרד-החינוך על פרטי תקציב משרד-החינוך והתרבות, ובאותה ישיבה גם דובר על החלטת הכנסת, שיש לקבוע אחרי התייעצות עם ועדת-החינוך את הסכומים שמשרד-החינוך והתרבות רשאי להוציא עד ה-1 בנובמבר. ועדת-הכספים מצאה שאין ענין לדון ב-10 באוקטובר על סכומים שמתר יהיה להוציא עד ה-31 באוקטובר והמתייחסים לזמן שהתחיל ב-10 באוגוסט. כן לא היתה לוועדת הכספים כל הצעה של הממשלה על סכומים שמתר יהיה להוציא אותם עד ה-10 בנובמבר. משום כך לא עסקה כלל ועדת-הכספים בסוגיה הזאת. כ"אם נכנסה לדיון על שאלת תקציב משרד-החינוך והתרבות בכללותו, והמשיכה בדיון זה עד לפני ימים אחדים. משום כך עלי להביא כעת לפני הבית את התקציב על פרטיו.

בן-ציון דינבורג (מפא"י):

האם התייעצה עם ועדת-החינוך?

דוד-צבי פנקס (י"ר ועדת-הכספים):

אני אומר שלא טיפלנו כלל באותה סוגיה, ולא היה על מה להתייעץ עם ועדת-החינוך. ועדת-הכספים היא בדרך כלל עמוסה עבודה ושמה שהיא יכולה לדון בשאלות דחופות ביותר ולהביא את ההחלטות לאישור לפני הבית. לא מצאנו לנכון, שב-10 באוקטובר נדון על התקציב, שזמנו עובר, וביחוד מאחר שמטרת הדיון היתה ענין זמני, סידורי-ביניים, עד לחשבון של תקציב שצריך לבוא לדיון ולהתאשר.

התקציב לא נדון בזמנו על פרטיו, כי לחברי ועדת-

ספים לפעולות גדנ"ע מתקציבו הוא ולא מתקציב החינוך. אני רואה את ההקצבה הזאת כהקצבה ארעית רק לשנה זו.

עסקנו בוועדה גם בשאלת השתתפות הממשלה בתקציב הרשויות המקומיות לחינוך. שמענו תלונות קשות על העול הכבד המוטל על הרשויות המקומיות, במיוחד אחרי הפעלת חוק לימודי חובה, שאין הן יכולות לעמוד בו, והממשלה נדרשה להגדיל בהרבה את השתתפותה בעומס התקציב הזה של החינוך ברשויות המקומיות. עד היום קיים נוהג, שהממשלה משתתפת לגבי החינוך היסודי, דהיינו, מה שרגילים לקרוא בית ספר עממי, במכסה מסוימת של משכורת המורים, ולא בתקציב החינוך של המקום, ולפעמים מגיע תקציב החינוך לשיעור הגדול משישנים ויותר מאשר סכום המשכורת שכל המורים מקבלים בבית הספר היסודי. המכסות שהיו נהוגות עד היום לגבי השתתפות הממשלה בונקציב המשכורת של המורים, היו בין 30 לבין 85 אחוז, בהתאם לכוחו התקציבי של המקום. הערים המאורגנות יפה קיבלו 30%, ומקומות חלשים יותר, בין אם ערים ובין אם כפרים, קיבלו 42.5 עד 50 ועד 85 אחוז.

אני רוצה לציין, שירושלים, שעבר עליה סבל רב בעבר, ושלא היתה מאורגנת עד להקמת המדינה כרשות מקומית עברית, נהנית היום במכסה הגבוהה ביותר — 85 אחוז, אך אני מקווה שירושלים תתקדם, תתארגן, ואפשר יהיה גם בה להוריד את ההשתתפות הזאת בהתאם למצב הארגוני של העיריה וליכולת הכספית של תושביה.

ועדת הכספים מצאה, שעל הממשלה לבוא לעזרת הרשויות המקומיות, אשר המכסה המכוננת להם קסנה מ-50%, וקבעה שמה"1 ביאנואר 1951, כלומר, לגבי שלוש חודשים של שנת הכספים הנוכחית, יש לקבוע כמינימום של מכסה זו 50 אחוז. הוועדה לא קבעה את המאכסיומים וגם לא את הדירוג, זה נמצא במסמכותו של שר החינוך והתרבות, ועליו להיוועץ עם מועצת החינוך וגם עם שר הפנים בעניין זה.

אברהם אלמאליח (הספרדים):

האם הרשויות המקומיות הערביות משתתפות בעניין זה?

דוד צבי פנקס (י"ר ועדת הכספים):

הן מתחילות להשתתף. לכתחילה, הכל שולם עלידי המדינה; כל הוצאות החינוך של ילדי הערבים שולמו על ידה, אך משרד החינוך מתנגד גם את הרשויות המקומיות הערביות בנשיאת העול, ויש כבר עכשיו השתתפות פה ושם. שאיפתנו היא להשוות לקראת השנה הבאה את משכורת המורה הערבי לזאת של המורה העברי, ויש להשוות גם את מידת ההשתתפות של הרשויות המקומיות הערביות בתקציב החינוך לזו של הרשויות המקומיות העבריות. אין להפריד ולהבדיל בענינים אלה.

הוועדה הצעה בוועדת הכספים בענין מכסת השתתפות הממשלה במשכורת המורים, שתהיה מכסה שווה אחת בכל המדינה — 50%. אני רוצה לומר שיש טעם לדרישה זו, כי זוכרנו, שכאשר היינו עוד במשטר של ממשלת המאנואט, היתה לנו תביעה כלפי הממשלה שתשתתף בתקציב החינוך ב-50%, כנהוג באנגליה. כך

מורים אלה קביעות ותיקבע להם משכורת בהתאם להשכלתם הסדגוגית, כנהוג לגבי יתר המורים, ובהתאם לתפקידים שיוטלו עליהם. בכל זאת, כדי לא להשאיר אותם השנה מקופחים לעומת המשכורת שמקבלים המורים היהודים, הוחלט בוועדת הכספים לשלם להם החל מהתחלת שנת הלימודים הנוכחית, תוספת נוספת של 10 ל"י לחודש עד שמשכורתם תסודר בהתאם למשכורת של כל המורים במדינה. התוספת הזאת מגדילה את משכורתם בערך באותו יחס למשכורת שמקבלים המורים העבריים.

הסברתי את ההגדלה בסכום של חצי מיליון ל"י, המוקדש להשתתפות הממשלה בהגדלת משכורת המורים. העומס הנוסף, שבא כתוצאה מהגדלה זו, חל על הרשויות המקומיות.

המחלקה הנחלת הלשון זכתה לגידול תקציבה בערך ב-60,000 ל"י לעומת ההצעה המקורית. כאן הובא בחשבון בעיקר הצורך להגביר את פעולת הנחלת הלשון בקרב העולים, והוקצב סכום מיוחד של 15,000 ל"י לטיפול מזורז במושבי עולים לכל צורותיהם, כדי לאפשר להם לקבל את ברכת הלשון העברית והתרבות העברית במנה גדולה יותר משינתה להם עד עכשיו.

אני רוצה לציין בקשר לכך, אחרי שגם על ענין זה היה דיון בוועדת הכספים, שיש לי הרושם — והרושם הזה מתבסס על דברים ששמעתי משר החינוך והתרבות אחרי שהיו תלונות על קיפוחים ועל כפיית השקפה בלתי דתית על אנשים דתיים — שקיפוחים לא יהיו עוד, וה"עולה הדתי יקבל את ההוראה בלשון ממורה דתי וברוחו, והעולה האחר, שאין צורה זו נוחה לו, יקבל את הוראת הלשון בצורה נוחה לו, ולא תהיה ערבוביה, ולא יהיו, כך אני מקווה, עוד סיבות לתלונות.

בנימין מינץ (החזית הדתית המאוחדת):

מתי זה יהיה?

דוד צבי פנקס (י"ר ועדת הכספים):

אינני רוצה להרבות בפרטים, אלא רק להזכיר שהיו ספנו לתקציב המוצע המקורי, 35 אלף לירות לצידור בתי ספר לעולים בכל מקומות מושבותיהם, ידענו שזה אינו מספיק, אם כי אפשר יהיה להזמין מיד ציוד במסגרת של 70 אלף לירות, כי הסכום הזה מתייחס לחלק של שנת הלימודים הנוכחית, והעודף ישולם מן התקציב של השנה הבאה. ברור לכולנו שבכל מקומות מושבותיהם של העולים החדשים חסרים בנינים, ציוד, ספרי לימוד ומחברות, ואין הסכומים מספיקים, לדעתנו, אך כיון שאנו עומדים לפני תקציב חדש, שיקבל חוקף בעוד ארבעה חודשים, מקווים אנו שאפשר עוד בתוך שנת הלימודים זו לתקן את המצב ולהכניס לתקציב של שנת הכספים הבאה סכומים שיתייחסו בחלקם לשנת הלימודים הנוכחית.

ברצוני לציין שבכל מקומות ישוב של עולים, חלול כל הוצאות החינוך על חשבון הממשלה, והרשויות המקומיות שעדיין לא התגבשו אינן משתתפות כמובן בהחזקת מסעל החינוך.

אנו קבענו בתקציב הזה סכום של 15 אלף לירות כהשתתפות בפעולות גדנ"ע בבתי הספר התיכוניים. עשינו זאת לפי בקשה מיוחדת של משרד החינוך, אך אמרנו שלתקציב הבא על משרד החינוך לספק את הצורך בכ-

בחלקם לזכותו של שר החינוך והתרבות בממשלה הנבחרת הראשונה, מר שזר, ובחלקם על חשבון שר החינוך והתרבות בממשלה הנוכחית, מר רמז. משרד החינוך והתרבות קיבל להחזקתו את בתי המדרש למורים ומורות. אתם יודעים מה רבות ההתלבטויות של המוסדות האלה, ומה רב המחסור במורים. המחסור במורים הוא כה קשה במדינה, שבחוגים העוסקים בחינוך — את זאת אני אומר לא מתוך דיוני ועדתי הכספים — הועלתה ההצעה לקצץ את שעות הלימודים בבתי הספר של הישוב הוותיק, כדי לתת מינימום של חינוך לילדי העולים; גם במקומות שיש גם כבר בתי ספר לילדי העולים והם מקבלים חינוך, הרי מקבלים לא את המכסה המלאה של השעות, אלא רק 15 שעות — עד כמה שהאינפורמציה שלי נכונה, אם יש צורך בצנע להישוב כולו ולהבטיח לעולים מזון, יש אולי להנהיג גם משטר של צנע לגבי חינוך, ולהבטיח לעולים מזון רוחני במידה מספיקה, אפילו אם יגרום הדבר להקטנת מספר שעות הלימודים בבתי הספר של הישוב הוותיק, ייתכן שצריך יהיה לעשות זאת, כדי שנהיה צודק גם לגבי חינוך ילדי העולים.

אני מבין שחיה לי אפשרות וגם חובה לעמוד על טרם אחדים, כחשובה למסתייגים. משום כך לא אמשך בפירוט כמה מהישיג המשרד, וכן לא אדבר על אגף התרבות, כי לפי לוח ההסתייגויות יודע אני שאוכל לעשות זאת במרוצת הזמן. אני שמח מאד שעלה בידנו להביא את התקציב הזה, שהוא אחרון התקציבים של משרדי הממשלה, עוד בערב זה לדיון ולהחלטה.

להסברת העמוד הראשון של התקציב הזה, אני מוכן רק לומר דברים אחדים. בתקציב הרגיל נכלל למשרד החינוך והתרבות רק סכום של 4,075,000 ל"י, ואנו הוספנו, כאמור, 603,500 ל"י. אינני רוצים להביא לבית תקציב בלתי מאוזן, תקציב עם גרעון. הסכום הנוסף הזה יילקח איתו מהכנסה נוספת מעל לאומדן שהוחלט עליו בזמן קבלת התקציב הרגיל. שר האוצר אמר לנו בוועדה, שיש לקחת להכנסה נוספת בכמה סעיפי התקציב. הפעם אנו מציעים להגדיל את האומדן של ההכנסה ממס ההכנסה ב־600,000 ל"י. ההכנסה ממס ההכנסה נקבעה ל־14 מיליון ל"י, ואנו הגדלנו את האומדן ב־600,000 ל"י. אין זאת אומרת שההכנסה ממס ההכנסה לא תהיה גדולה יותר. אם מותר לי לגלות סודות מתוך דיוני ועדתי הכספים אומר, שיש לקוות שהמס יגדל ב־2 מיליון ל"י, כלומר יחזק הכנסה של 16 מיליון ל"י במקום 14 מיליון ל"י. אולם יש לזכור קודם כל את החלטת הכנסת, ואני נכון יותר את הסכמת הכנסת, להודעת שר האוצר, שכל הכנסה מעל לאומדן התקציב הרגיל יוקדש לתקציב הבטחון, אלא אם תחליט הכנסת אחרת. אם כך, צריכים אנו לקבל החלטה נוספת, כדי שחיה לנו אפשרות לכסות את הגדלת תקציב החינוך מההכנסה הנוספת. עוד נביא הצעות על שימוש בסכומים נוספים מתוך ההכנסה הנוספת בתקציב משרד הסעד, ובחזאי גם בתקציבים אחרים, שידרוש הגדלה נוספת. אולם אנו מקווים לקיים בכל זאת במידת-מה את רצוננו המקורי להגדיל את הכיסוי של תקציב הבטחון.

רק לשם סידור גוף הוספנו 3,500 לירות שהיו חסרות לנו לאיזון התקציב בסעיף שונות, ואני מקווה שגם אומדן זה יתאמת. התקציב המוגש לפניכם הוא, אפוא, מאוזן גם מצד ההכנסות וגם מצד ההוצאות, ואביקש מאת הבית, אחרי הדיון על ההסתייגויות, לקבלו ולאשרו.

אמרנו לה תמיד. היא לא עשתה זאת, היא חטאה בזאת, כפי שחטאה גם בעניינים אחרים, אבל אם ישנה הצעה כזאת שתהיה השתתפות של 50%, הרי יש לה כמה להיאחז, כי נציגי הישוב — לא רק נציגי הרשויות המקומיות, אלא גם נציגי הוועד הלאומי — דרשו זאת תמיד מאת הממשלה המאנדאטורית.

שר האוצר א. קפלן:

אבל אז לא השתתפו בקליטת העליה.

דוד צבי פנקס (יו"ר ועדתי הכספים):

ידענו שלא כל הרשויות המקומיות שוות בכוח נשיאתן בעול הציבורי, וידענו שיש לתת לרשות מקומית חלשה, חדשה, בלתי מאורגנת, יותר משנותנים לרשות מקומית מסודרת, מאורגנת, מבוססת. אך מה המצב היום? המדינה משתתפת ונותנת הענקות או הקצבות לרשויות המקומיות מתקציבים של משרדים שונים: משרד הפנים מקציב הענקות כלליות; משרד החינוך מקציב תמיכה או הקצבה למשכורת המורים; משרד הסעד מקציב הקצבות בענייני סעד; משרד הבריאות מקציב הקצבות לענייני בריאות; כל משרד קובע להענקתו מכסה מיוחדת ומסר יימת, וכל משרד קובע סוגים שונים של רשויות מקומיות. ויש בודאי אי-התאמה בין ההקצבות של המשרדים השונים בענין זה. ההצעה היא, שאם נקבע מכסה אחת של 50% לענין החינוך לכל הרשויות המקומיות, יבוא התיקון עליידי קביעת הענקת של משרד הפנים, ההענקת הכר ללח, שהיא תוסיף בשיעור יחסי לרשות מקומית חלשה יותר מאשר היא נותנת לרשות מקומית חזקה, ולא יהיה צורך לדון שלוש או ארבע פעמים על המכסה של כל משרד ולכל סעיף במיוחד, ויהיה יחס שווה של המשרדים השונים לרשויות המקומיות. אבל אינני שבעל דווקא הזמן לא נטל בבקשה זו לגבי התקציב הנוכחי, ונעביר את הדיון הזה לממשלה, לכנסת ולוועדות הכנסת, לקראת תקציב השנה הבאה.

בהתאם לחוק לימודי חובה נכללו בתקציב זה תש"א לומים לגני ילדים, בעד ילדים בגיל 5 עד 6 שנים. אך לא מצאנו לכתחילה כל סכום בתקציב, אפילו לא כתמיכה, לגני ילדים, בעד ילדים בגיל 4 עד 5 שנים. אנו יודעים עד כמה חשובה כיתה ראשונה זו של גני ילדים מבחינת רבות, חברתיות, סוציאליות, לשונית ותרבותית. אמרנו שאם עדני אי-אפשר לכלול את הכיתה הזאת באופן מלא בתקציב, יש לקבוע תמיכה לכל אותם הגורמים המקיימים כיתות גן לגיל זה, אלו הם גורמים שונים, כגון הרשויות המקומיות, ארגוני נשים וארגונים ציבוריים שונים. הצ' לחנו, אם מותר לי לומר כך, לקבל ברגע האחרון הסכמה מן האוצר, המייצג את הממשלה בענין זה, להקציב כתמיכה לגני ילדים אלה 40 אלף ל"י. אם כי סכום זה לא נכ"ל בתקציב, הוא מתייחס לשנה הלימודים הנוכחית וישולם מן התקציב שיובא באחד באפריל 1951. אנו יודעים שש"כום זה אינו מספיק, וינתן בוודאי רק למקרים הדחופים והקשים ביותר, במקומות העניים ביותר, שלא יוכלו להסתדר בלעדי התמיכה. הדיון הוותיק, אם יש לתמוך בגנים אלה ובאיוזה סכום — יבוא בשנה הבאה. אני מקווה שנמצא אפשרות להקציב למטרה זו את הסכום המתאים.

אם כי אני מניח, שהגני הנואם האחרון הערב, לא ארצה להרבות בפרטים. אולם חייב אני להראות על כמה חידושים בתקציב זה לעומת התקציב הקודם, והם ייחשבו

ישיבה קצ"ו, י"ט כסלו תשי"א (28 נובמבר 1950) — חוק התקציב לשנת 1950/51 (תיקון) (שפרינצק, ציולנינג) —

ועתה — על עקיפת סמכויות מועצת-החינוך. בחוק לימודי-חובה, בסעיף 14 בו, נאמר: „השר יוועץ במועצת-החינוך בטרם ישתמש בסמכות מן הסמכויות המסורות לו לפי חוק זה, חוץ מן הסמכויות המסורות לו לפי סעיפים (1), (5) (ב), 8 ו-13". בסעיף 15 נאמר: „השר ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו". השר התקין תקנות; נתמנתה מועצת-החינוך, שקיומה מחוייב על-פי החוק; נקבעו סמכויות מועצת-החינוך, ואחת מהסמכויות היא: „לייעץ לשר בהצעות תקציב. אמנם, סמכות המועצה מוגבלת לייעוץ בלבד, אבל מאידך חייב השר להיוועץ בה בטרם יגיש את הצעתו לממשלה, והיינו: מסמכותה של המועצה היא לייעץ לממשלה בטרם תגיש את ההצעות לוועדת-הכספים, לכנסת.

עתה אנו עדים כולנו לעקיפת כל הפרוצדורה החוקית הזאת. אני מייעץ לשר-החינוך, לממשלה, לכנסת—לכולנו—להקפיד על תקינות הסדרים ועל מסגרת הסמכויות של המוסדות המתאימים, ותהייה הסמכויות מצומצמות או נרחבות. לגבי מועצת-החינוך הסמכויות מוגבלות — לייעוץ; לגבי הממשלה הסמכויות הן סמכויות נרחבות — לביצוע. אם אפשר לעבור על סמכות אחד המוסדות, אפשר לעבור על סמכויותיו של המוסד האחר; אם מותר למוסדות המוציאים לפועל, לממשלה, להתעלם מחובתם—מותר יהיה לכל אורח בישראל לא להקפיד על החוק. אל ניתן שיעור בלתי-מתחנן זה בסעיף של החינוך דוקא.

מאלפת דוגמה זו, ואבקש מאת היושב-ראש שירשה לי לפרטה, של קביעת עמדה על-ידי ועדת-הכספים, אשר לא היתה בכלל מוסמכת לדון בכך, כמה יופרש מן התקציב למועצות המקומיות. ועדת-הכספים קובעת, כי מיני מום ההשתתפות בתקציב רשות-חינוך מקומית יהיה 50% משכר המורים. בראייה להסביר כיצד היתה החלוקה בשנה שעברה. בשנה שעברה קיבלה תל-אביב 30%, והסכום נצטרף כדי 18 מכלל התקציב. אם המלצת ועדת-הכספים התקבל, הרי פירוש הדבר, כי תל-אביב בלבד תקבל תוספת של 12 אחוז מתוך התקציב הכולל של החינוך, כלומר, תוספת של 2/3 על האחוז שקיבלה אותו בשנה שעברה. דבר זה פירושו, כי ועדת-הכספים נוטלת לעצמה את הזכויות שלא נמסרו לה, להתערבות במסגרת בנין התקציב, במידה שתשפיע בהכרח על מבנה התקציב בכל סעיפיו וסעיפיו סעיפיו, לא רק לשנה זו כי אם לשנים הבאות. הוצאה-לפועל של המלצה בלתי-מוסמכת זו של ועדת-הכספים תפגע קשה בסעיפים חיוניים של תקציב החינוך, וקודם-כל ברשויות החינוך דלות-האמצעים.

עליכן אני אומר שיש בדרך הגשת התקציב משום הפרה ועקיפה של סמכויות, שאינן מסמכויותיה של ועדת-הכספים.

ולנקודה האחרונה. לפנינו קריאה ראשונה. מדובר בחוק תקציב, הכולל שינויים בהכנסה ובהוצאה הכוללת של תקציב המדינה. הכנסת לא דנה בחוק זה ולא העבירה אותו לוועדת-הכספים, ולא ייתכן להביאו לפנינו לקריאה ראשונה עם הסתייגויות. האם קיים סדר של הגשת הסתייגויות בקריאה ראשונה? והיך הפרת הסדרים, שאנחנו רגילים להם בכנסת מראשית עבודתנו. זהו תקדים של אי-סדרים.

מצב החינוך לא יינזק אם יימשך מצב זה של תקציב בלתי-מאושר, עוד שבועיים או שלושה שבועות, ובינתיים

היו"ר י. שפרינצק:

כמקובל, הובאו הסתייגויות גם לחוק זה; אבל לפני שנעבור לשמיעת ההסתייגויות, אתן רשות-הדיבור לאותם חברי-הכנסת החולקים על סדר הדיון. רשות-הדיבור לחברי-הכנסת ציולנינג.

אהרן ציולנינג (מ"פ):

כנסת נכבדה. אני מגיש את ערעורני על הפרוצדורה של הדיון, ומבקש לדחות את הדיון בסעיף זה עד אשר יושב הסדר הנכון, וזאת מתוך הנימוקים הבאים:

(א) בהגשת התקציב על-ידי ועדת-הכספים עצמה, בלי שנמלכה תחילה בוועדת-החינוך, מופרת החלטת הכנסת מיום 10 באוגוסט 1950:

(ב) לפנינו הגשת חוק לקריאה ראשונה, והגשת התקציב על-ידי ועדת-הכספים היא עקיפת הסדר המקובל. מאימתי מגישה ועדת-הכנסת, זו או אחרת, הצעת חוק תקציב לקריאה ראשונה בתוספת הסתייגויות, ולא שר האוצר, ולא הממשלה?

(ג) אפילו היה החוק מוגש על-ידי שר-החינוך, יש בכך משום עקיפת סמכויות מועצת-החינוך, משום שבחוק לימודי-חובה ובתקנות שהותקנו לפיו, מפורשות סמכויות מועצת-החינוך, על פיהן חייב שר-החינוך להיוועץ במועצת-החינוך, בטרם יפעל בענין מהענינים המפורטים בחוק לימודי-חובה, והגשת תקציב בכלל זה.

אלה הם שלושת הנימוקים הפורמאליים, אשר אוסיף ואסבירם בהמשך דברי. אולם לא הייתי עומד על המצב הפורמאלי של שאלה זו, אם כי גם הוא נכבד, אילו חששתי פן ייגרם על-ידי הכרזת הפורמאלי נזק לחינוך, ואילו מאידך לא קיוויתי, כאשר הנני מקווה, כי על-ידי עמידה על היסוד הפורמאלי אביא תועלת לענין החינוך.

אמרתי, כי יש בכך משום הפרת החלטת הכנסת מיום 10 באוגוסט 1950. החלטה זו אומרת: „הכנסת מטילה על ועדת-הכספים, לאחר התייעצות עם ועדת-החינוך והתרבות, לקבוע את הסכום שיוצא מתוך התקציב הכולל של החינוך עד 1 בנובמבר 1950". לפנינו תקציב, הכולל פירוט הסעיפים של אותו סכום. שמענו מיושב-ראש ועדת-הכספים, כי ועדה זו עוסקת עבודה. אינני יודע מדוע לא רצתה ועדה זו, מרוב עומס העבודה, לחלק מהמעמסה הזאת עם חברה, הוועדה המוסמכת לעניני חינוך, העוסקת והמטפלת בעניני חינוך מדי שבוע בשבוע באופן סדיר וקבוע. אין אפשרות לטעון, כפי שכבר הקדים לדבר את טענתו יושב-ראש ועדת-הכספים, שהוועדה בכלל לא עסקה בתקציב שעד 1 בנובמבר 1950. אם לא עסקה בכך, התקציב ציב מהיכן הוא, הן הוא כלול בתקציב שהוגש לנו? אם על חלק מן התקציב לא יכולה ועדת-הכספים לדון בעצמה, משום שהכנסת בהחלטה מפורשת הטילה עליה להיוועץ בוועדת-החינוך, על אחת כמה וכמה שאי-אפשר להוסיף על חלק זה על דעת עצמה תוספת להשלמת התקציב עד סוף השנה. מי העביר לוועדת-הכספים את התקציב הזה? מי מסר לה את הסמכות הזאת?

אני מניח, כי אף אלה מחברי-הכנסת אשר לא יקבלו את מסקנותי לגופו של ענין, יקפידו על כבוד החלטת הכנסת, ולא יבטלוה כלאחר-כך, כן, מניה וביה. יש לכבד את החלטת הכנסת.

היום את סדרי הדיון בשאלת תקציב החינוך, כדי שנוכל מחר — אם יוחלט על כך — לקיים דיון על עצם תקציב משרד-החינוך. כמרכין עלינו לקיים מחר קריאה שניה של חוקי ההגנה. הזמן קצר והמלאכה מרובה. משום כך נתתי היום מקום לשמיעת הצעתו של חבר-הכנסת ציולינג, שהביא אותה לפני ועדת-הכנסת וועדת-הכנסת החליטה ברוב דעות שאין לקבל הצעה זו, אבל יש לאפשר לחבר-הכנסת ציולינג להביא לפני המליאה את ערעורו על חר קיות הדיון בתקציב משרד-החינוך בצורה שהובא על ידי ועדת-הכספים. שמענו את תשובת חבר-הכנסת בר-רב-האי על הערעור, ועלינו להחליט על כך.

חנן רובין (מפ"ם):

אני מבין שאם נצביע עכשיו על הערעור של חבר-הכנסת ציולינג, תהיה זו הצבעה רק בשאלה אם לקיים דיון או לא. אם נקיים דיון, הרי אני מבין שיהיה זה דיון בקריאה ראשונה.

היו"ר י. שפרינצק:

לא! רשות-הדיבור ליושב-ראש ועדת-הכספים שיש ביר את הענין בקצרה.

דוד-צבי פנקס (יו"ר ועדת-הכספים):

אני מקבל עלי את הגירה של היושב-ראש הנכבד לומר רק רגעים אחדים, אבל איני מבין את טעמה של גזירה זו. הושמעו כאן דברים שאין להם כל שחר. הטיחו כאן האשמה כלפי הסדרים בוועדת-הכספים, ואפילו נאמר — כנראה לאחר שמלאך-השכחה השתלט לגמרי על חבר-הכנסת ציולינג — שווה קריאה ראשונה. אקרא לפניכם מה שנאמר על תקציב זה בשעת הדיון על התקציב הרגיל בסוף חודש יוני 1950, בזמן שהיושב-ראש הנכבד לא היה בכנסת. הבאתי אז את הצעתה של ועדת-הכספים, שביקשה שהממשלה תביא לפניו הצעה. אני קורא מ"דברי הכנסת" חוברת כ"ט, עמוד 1924 (מושב שני): "שר-האוצר א. קפלן: נשחל לפני 11 באוגוסט, אבל מכל מקום לפני פתיחת בתי-הספר". אז היתה קריאה ראשונה של התקציב כולל.

אהרן ציולינג (מפ"ם):

גם הסכום הכולל שונה.

דוד-צבי פנקס (יו"ר ועדת-הכספים):

הקריאה הראשונה של התקציב הרגיל לשנת-הכספים 1950/51, כולל משרד-החינוך והתרבות, ארכה 30 שעות, בהתאם להחלטת ועדת-הכנסת, ולא היה חסר בה דבר, אבל הוועדה הציעה שלא להחליט בקריאה הסופית באותו זמן על הפרטים: "עד שתוגש ההצעה החדשה לוועדת-הכספים ותובא לכנסת להצבעה, ינהג משרד-החינוך והתרבות לפי הפרטים הרשומים בהצעת-התקציב הראשונה שהיגשה בשעתה עלידי הממשלה". אני מסכם את הצעת ועדת-הכספים: אנו מבקשים מהכנסת לא להתחשב כרגע בפרטים ולאשר את הסכום של 4 מיליון ו-75 אלף ל"י למשרד-החינוך והתרבות כסכום כולל". ההצעה: התיקון של חבר-הכנסת יוחנן בדר לא נתקבל. התיקון של חבר-הכנסת ברל רפפור לא נתקבל. התיקון של חבר-הכנסת ישראל רוקח לא נתקבל. סעיף 10 (משרד-החינוך והתרבות) בנוסח הוועדה — נתקבל.

נחזיר את הסדר על כנו. במקום להפסיק כל סדר בדיונים, נדאג באותו זמן לטובת עניני החינוך. אני משוכנע שהמוסדות המוסמכים, ועדת-החינוך ומועצת-החינוך, היו משפיעים וישפיעו לטובת תיקונים חיוניים במבנה הגשת התקציב לכנסת, והכנסת תושפע ממי שיגיש לה את התקציב.

לכן אני מבקש לדחות את הדיון בסעיף זה, עד שיעבור את השלבים הפורמאליים הדרושים.

היו"ר י. שפרינצק:

בשם ועדת-הכנסת ישיב חבר-הכנסת ד. בר-רב-האי.

דוד בר-רב-האי (בשם ועדת-הכנסת):

כנסת נכבדה. בתור חבר-הכנסת שהיה לו הכבוד בזמנו להביא לפני הבית הזה את ההחלטה שחבר-הכנסת ציולינג ציטט אותה בזה מיום 10 באוגוסט 1950, וברשותו של יושב-ראש ועדת-הכנסת, חבר-הכנסת הררי, אני מריש לעצמי לומר שההחלטה שנתקבלה ב-10 באוגוסט 1950 אינה נוגעת לענין הנדון, ואסביר זאת בקצרה. לפני מונח הפרוסקול של ישיבת הכנסת מאותו תאריך, וברצוני לעמוד על הנסיבות שבהן נולדה החלטה זו.

במושב השבועי האחרון של הכנסת לפני הפגרה הובאה לפני ועדת-הכנסת בעיה זו: הכנסת תתפור לחדשים, תקציב החינוך טרם אושר ויש הכרח לעשות משהו דחוף בענין זה. לפני ועדת-הכנסת היו שתי אלטרנאטיבות. האחת באה לידי ביטוי בהצעת הרוב שנתקבלה, והאחרת — בהצעת המיעוט. האלטרנאטיבה האחת היתה שהכנסת תטיל על ועדת-הכספים, לאחר התייעצות עם ועדת-החינוך, לקבוע את הסכומים שיש להוציא עד האחד בנובמבר 1950. האלטרנאטיבה השנייה היתה לכנס באופן מיוחד את מליאת הכנסת בתקופת הפגרה. אלטרנאטיבה שניה זו נפלה. נסיבות החלטה זו היו מיוחדות במינן, הן באו בתקופה שבהן מליאת הכנסת אינה מתכנסת, והכנסת לא רצתה לתת רק לגוף אחד, לוועדת-הכספים, את ההכרעה בלי שתתייעץ עם עוד מישור. הכנסת החליטה איפוא שההכרעה היא אמנם רק בידי ועדת-הכספים, אלא שבהעדר הכנסת עליה להתיעץ עם ועדת-החינוך. מאז נשתנו הנסיבות לגמרי: (א) מדובר לא על הוצאת כספים עד האחד בנובמבר, אלא על תקציב שנתי של החינוך, (ב) אין אנו עומדים עכשיו בתקופת פגרה.

שר-החינוך והתרבות ד. רמז: רוצים לפגור.

דוד בר-רב-האי (בשם ועדת-הכנסת):

אנו מפגרים, אבל לא בתקופת הפגרה. תקציב זה הובא להכרעה לא לאחת הוועדות של הכנסת, אלא למליאה, למוסד העליון של הכנסת. התייעצות שחבר-הכנסת ציולינג דורש אותה בלהט כזה, מתקיימת בהיקף הרבה יותר רחב, לא רק בוועדת-החינוך והתרבות, אלא כל הכנסת שותפת היום לדיון זה.

איני רוצה לומר על יתר הנימוקים, שהם נימוקים ממין אחר. אבל הנימוק הפורמאלי הזה, שהכנסת הפרה את החלטת הכנסת, אינו קיים, והכנסת חייבת לדון בתקציב שהובא לפניו.

היו"ר י. שפרינצק:

השעה מאוחרת, ולא נפתח עכשיו בדיון בענין זה. מי כיון ששיבתנו מחר קצרה משאר הישיבות, רציתי שנקבע

היו"ר י. שפרינצק :

אני שומע בענין רב את הרצאותיו של יושב־ראש ועדת־הכספים חבר־הכנסת פנסק, ואני מצטער מאד על שמוכרח הייתי לבקשו לקצר. ועדת־הכנסת טיפלה בענין זה והגיעה למסקנות מסוימות, סבורני שכן הראוי שנשמע את המסקנות הללו. רשות־הדיבור ליושב־ראש ועדת־הכנסת.

יוהר הררי (יו"ר ועדת־הכנסת) :

נראה לי שאי־אפשר להצביע על הצעתו של חבר־הכנסת ציזלינג. הצעתו מתחלקת לשלושה ענינים.

א. אם אנו נזים בקריאה ראשונה או שלישית, או שניה כפי שאחדים קוראים לה, על כך יכול לדעת, לפסוק רק יושב־ראש הבית. אין אנו יכולים, עלידי הצבעות של רוב, להפוך קריאות ראשונות לשניות וקריאות שניות לראשונות.

ב. אם שר־החינוך של הממשלה הקודמת התייעץ בענין התקציב עם מועצת־החינוך. גם זה ענין שאין המליאה יכולה להחליט ולפסוק עליו. אולי יש אינסטנצי צינות חוקיות במדינה. יכול להיות שאפשר לעורר את השאלה במועצת־החינוך, אבל לא הכנסת יכולה לקבוע אם הוא התייעץ או לא ולשמוע עדות בענין זה.

חבר־הכנסת ציזלינג הביא את הענין לפני ועדת־הכנסת, וועדת־הכנסת פסקה שאין היא יכולה לדון בו. אין זה ענין של נוהג ופרוצדורה של הכנסת, ואין מועצת־החינוך חלק מן הכנסת, ואין זה חל על הכנסת.

הענין השלישי שעורר חבר־הכנסת ציזלינג, זהו ענין ההחלטה מן ה־10 באוגוסט שנתקבלה בכנסת, ואם החלטה זו חלה על כל התקציב השנתי של החינוך או רק על אותם הכספים שצריך להוציא עד ה־1 לנובמבר. ועדת־הכנסת דנה בזה, שמעה את כל הצדדים, והחליטה שאין ההחלטה מן ה־10 באוגוסט חלה על התקציב המוגש עתה לפני מליאת הכנסת, ולאור החלטה זו, לאחר שוועדת־הכנסת דנה בענין, לא יכול היה חבר־הכנסת ציזלינג להסתייג במליאה ולהביא את הענין שנית לפני הכנסת, כיון שבעניני נוהל החלטותיה של ועדת־הכנסת הן סופיות, ואין להטריד בהן את הבית, שאם לא כן, אין צורך בוועדת־הכנסת.

אם נדון על שלוש ההצעות של חבר־הכנסת ציזלינג, הרי על הצעתו הראשונה צריך היושב־ראש לפסוק, ביחס להצעתו השניה איננו יכולים לפסוק, ואשר להצעתו השלישית — ועדת־הכנסת כבר פסקה, ואין איפוא להצביע עליה.

היו"ר י. שפרינצק :

שמענו את דברי הפתיחה לדיון בתקציב משרד־החינוך־והתרבות, שמענו את העדויות; שמענו את תשובת יושב־ראש ועדת־הכספים ואת הטענות השונות לעצם הענין. כמו כן שמענו את חוות דעתו של יושב־ראש ועדת־הכנסת, ומסקנתו היא שיושב־ראש הכנסת צריך לקבוע את הנוהל. אמסור את החלטתי בענין זה מחר בשעה שתים. — אני מדגיש : בשמים אחר־הצהרים, ולא בשמים חוצי.

עד כאן עניתי על השאלה אם זוהי קריאה ראשונה או קריאה שניה, כי איני רוצה שוועדת־הכספים תהיה נאשמת באשמת שוא. עכשיו לגבי השאלה השניה.

היו"ר י. שפרינצק : אבקש לסיים.

דוד־צבי פנסק (יו"ר ועדת־הכספים) :

אשתדל לקצר. כדי שכל חברי הוועדה ידעו איך להצביע, הם חייבים לדעת את האמת, ואני מבקש לתת לי את האפשרות להסביר את המצב.

לגבי מועצת־החינוך. מר ציזלינג טוען שמועצת־החינוך צריכה לייעץ לשר־החינוך לפני שהוא מגיש את הצעת התקציב. אך למי ? לפני שהוא מגיש את ההצעה לממשלה. התקציב מוגש עלידי הממשלה לכנסת, הכנסת מעבירה אותו לוועדת־הכספים, ומה אנו, בוועדת־הכספים, יכולים לדעת אם שר־החינוך התייעץ עם מועצת־החינוך לפני שהגיש את הצעת התקציב לממשלה או לא ? לנו הובא תקציב החינוך עלידי הכנסת וטיפלנו בו, בין אם הורתו היתה בטירה ובין אם לא.

אני רק יודע, שוועדת־החינוך של הבית ידעה יפה על התקציב הזה, כי יושב־ראש הוועדה, הגברת פרסין, הופיעה לפני ועדת־הכספים בדיון הראשי על תקציב החינוך. אבל אין זה ענינו. אני רוצה לציין עוד דבר, ואני רוצה שהדבר יהיה ידוע לבית ולכל חברי הוועדות השונות. לפי דרישת הממשלה נהגה ועדת־הכספים לקבל הצעות תקציביות רק מן הממשלה ולא מן הוועדות, לא מן המשרדים, ולא מן השרים. כי אילו נהגנו שכל ועדה וכל שר יכולים להציע הצעות — אנה היונו באים ? ועכשיו הדבר האחרון.

היו"ר י. שפרינצק :

צר לי מאד, אך אתה נכנס לעצם הענין. לעצם הענין צדקו אולי אחרים.

דוד־צבי פנסק (יו"ר ועדת־הכספים) :

לעצם הענין — נדון במספרים. אני, כיושב־ראש ועדת־הכספים, ואולי זה נוגע לכבוד יושב־ראש הבית, לא קיבלתי כל הודעה שעלי להתייעץ עם ועדת־החינוך בענין התקציב. לא הייתי נוכח בישיבת הבית שהחליטה בכיכול על כך. הייתי חולה אז, ועד חורי ממחלתי ומנסיעתי מחוץ־לארץ, לא קיבלתי ידיעות שיש להתייעץ עם ועדת־החינוך. אולי יושב־ראש הבית צריך היה לדאוג שאקבל הודעה זו. שמעתי מהחברים שהיתה החלטה כזו, ורציתי לפעול בהתאם לכך. אך הדיון בתקציב החינוך התקיים באמצע אוקטובר, וועדת־הכספים לא מצאה ענין לדון באמצע אוקטובר על תקציב לחשלושים שתקפו עד 1 בנובמבר כי מה שהוטל עליה לא היה לקבוע תקציב, כי אם לקבוע מקדמות, תשלום עד לחשבון. לא מצאנו ענין לטפל בזה, כי היה עלינו לטפל בתקציב לגופו. אינני מבין דעה מה יש לעשות — חבר־הכנסת ברי־רביהאי כבר דיבר על כך. אבל מצאתי לנכון להגיד את הדברים המציאותיים, לאחר דברי חבר־הכנסת ציזלינג שלא היה להם כל שחר.